

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İxtisas: 050321– DİZAYN

Qrup: 776

BURAXILIŞ İŞİ

Mövzu: Modern cərəyanının əsas xüsusiyyətləri və onun dekorda
tətbiqinin analizi

Tələbə: Nizamzadə Aydan Aydın qızı

Rəhbər: f.ü.f.d.Abbasov Namiq Nazim oğlu

Kafedra müdiri: s.ü.f.d.Məmmədova Lalə Hamlet qızı

BAKI – 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Fakültə “Texnologiya və dizayn” Kafedra “Dizayn”

İxtisas: 050321– DİZAYN

Təsdiq edirəm:
Kafedra müdiri

“ 04 “ yanvar 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ
TAPŞIRIQ

Qr.№ 776 Nizamzadə Aydan Aydın qızı
(soyadı, adı, atasının adı)

1.Mövzunun adı: Modern cərəyanının əsas xüsusiyyətləri və onun dekorda
tətbiqinin analizi

Universitetin « 04 » yanvar 2018-ci il № 2/4/2018
əmrilə təsdiq edilmişdir.

2.Mövzu üzrə tapşırıq: Modern cərəyanının əsas xüsusiyyətləri və onun dekorda
tətbiqinin analizi

3.Hesabat – izahat yazısının məzmunu / işlənəcək sualların siyahısı /

1.Giriş 2.“Modern” üslubunun ümumi xarakteristikası: anlayışı və yaranması

3.XIX-XX əsrlərin astanasında rəssamlıqda “modern 4. Avropada modern
üslubunda memarlıq 5.Azərbaycanda modern üslubunda memarlıq 6.İnteryerdə

“modern” üslubu 7.Modern – gözəlliyə daim can atma rəmzi 8.Geyimdə “modern”
üslubu 9.Dekorativ-tətbiqi incəsənətdə “modern”

4.Qrafiki materiallar _____

5.Tapşırığın verilmə tarixi 04 yanvar 2018-ci il

6.İşin təhvil verilmə müddəti 05 iyun 2018-ci il

TƏLƏBƏ _____ A.A.Nizamzadə
/imza/

RƏHBƏR _____ f.f.d.N.N.Abbasov
/imza/

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti «Texnologiya və Dizayn»
fakültəsinin 776 qrup tələbəsi Nizamzadə Aydan Aydın qızı tərəfindən
«Modern cərəyanının əsas xüsusiyyətləri və onun dekorda tətbiqinin analizi»
mövzusunda yerinə yetirilmiş buraxılış işinin

R E F E R A T I

Buraxılış işi giriş, 3 bölmədən, 49 səhifədən, 5 şəkildən ibarət olmaqla aşağıdakı məsələləri əhatə edir:

«**Modern üslubunun yaranma tarixi**» adlı I Bölmədə – “Modern” üslubunun ümumi xarakteristikası: anlayışı və yaranması, XIX-XX əsrlərin astanasında rəssamlıqda “modern” üslubu araşdırılaraq açıqlanmışdır.

«**Modern üslubunda dekorun inkişafı tarixi**» adlı II Bölmədə – Avropada modern üslubunda memarlıq, həmçinin Azərbaycanda modern üslubunda memarlıq, interyerdə modern üslubu işıqlandırılmışdır.

«**Modern – gözəlliyə daim can atmanın rəmzi**» adlı III Bölmədə – geyimdə və dekorativ-tətbiqi incəsənətdə özünəməxsus yeri olan “modern” üsübundan bəhs olunur.

Buraxılış işi nəticə və təkliflərlə və istifadə edilmiş ədəbiyyat ilə tamamlanır. Müasir tələblərə cavab verən buraxılış işindən moda sahəsində çalışan mütəxəssislər istifadə edə bilərlər.

MÜNDƏRİCAT

	səh.
Giriş	5
 BÖLMƏ I. MODERN ÜSLUBUNUN YARANMA TARİXİ	
1.1. “Modern” üslubunun ümumi xarakteristikası: anlayışı və yaranması.....	7
1.2. XIX-XX əsrlərin astanasında rəssamlıqda “modern”	
 BÖLMƏ II. MODERN ÜSLUBUNDA DEKORUN İNKİŞAFI TARİXİ	
2.1. Avropada modern üslubunda memarlıq.....	17
2.2. Azərbaycanda modern üslubunda memarlıq	22
2.3. İnteryerdə “modern” üslubu.....	27
 BÖLMƏ III. MODERN – GÖZƏLLİYƏ DAİM CAN ATMA RƏMZİ	
3.1. Geyimdə “modern” üslubu	31
3.2. Dekorativ-tətbiqi incəsənətdə “modern”.....	36
 NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	41
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	43
ƏLAVƏLƏR	44

Giriş

Bəşəriyyət tarixində insan adətləri və ədəb qaydalarında, eləcə də fikir təkamülündə baş verən köklü dəyişikliklərə parallel olaraq bir-birini əvəzləyən çoxlu sayda müxtəlif üslublar olmuşdur.

Erkən zamanlardan incəsənət insan mövcudluğunun mühüm təki b hissələrindən biri olmuşdur, burada mənəvi və əxlaqi dəyərlər, eləcə də insan bəşəriyyətinin bütün dövrlər ərzində toplanılan təcrübə birləşir.

Estetik qiymətləndirmənin həyata keçirilməsini təşəbbüs etməklə, habelə şüurlu dərk olunma prosesinin emalından keçməklə incəsənət əsərləri insana kifayət qədər güclü emosional təsir göstərmiş olur.

İncəsənət – ideologiya ilə sıx bağlılıqda olan ictimai şüurun formasıdır. İncəsənət əsərinin ideya ilə dolması bir çox hallarda aşkar bir proses kimi müşahidə olunmur, çünki onun ideya məzmunu və mənası, əksər hallarda vasitəli ifadə tərzinə malikdir.

XIX-XX əsrin astanasında insanın yaşayış mühitini tamamlayan, dolğun və daha da mənalı edən, mövcudluğunun adət olunmuş quruluşunu pozan incəsənət əsərləri işıq üzü görür. Bu isə filosofların və yaradıcı insanların səyi nəticəsində sərgilənir. Qərbdə dizayn sahəsində təsviri incəsənətin fəal tətbiqi, eləcə də dizayn sahəsində təsviri onun oynadığı rolunun güclənməsi prosesi, əşyaların estetik dərkinin təsirinin qüvətlənməsi ilə şərtlənmişdir. Bu isə, öz növbəsində, ən adi əşyaların və obyektlərin yaradılmasının istehsalında estetik mükəmməlliyə doğru təşəbbüslərin sərgilənməsi prosesinin yaranması üçün təməl qismində çıxış etmişdir.

Olduqca qısa müddət ərzində öz mövcudluğunu davam etdirmiş, bir-biri ilə tamamilə tanış olmayan ustadların mühitində, müxtəlif qitələrdə nisbətən qısa zaman kəsiyində öz-özünə əmələ gələn və daxili səbəblərdən törənən Modern üslubunun əmələ gəlməsi prosesi zəmanənin yeni zövqü, cərəyanı olub antirealizm üsuluna qarşı səylərin ortaya qoyulmasının ümumbəşər tendensiyasına əsaslanırdı. Bunu çoxsaylı faktlarla göstərmək olar. Modernin mütləq baniləri və yaradıcıları

qismində rəssamların hər hansı bir qrupunu, habelə müxtəlif ölkələrdən olan rəssamlar tərəfindən bölüşən ideoloji və milli adət və ənənələrdə hər hansı bağlılıqların olmadığını üzə çıxarmaq kifayət qədər çətindir.

Qeyd etmək lazımdır ki, modern bədii üslubların inkişafı tarixində layiqli yer tutmuş, özünü kifayət qədər parlaq və unikal bir hadisə kimi tanıtmış və zəngin irs qoymuşdur. Son dərəcə demokratik, adət olunmuş klassisizmdən uzaqlaşmış bir üslub olmaqla, modern bir çox istiqamətlər üzrə mövcud olmuş və inkişaf edir, tətbiq edilmə sahəsinin görünməmiş genişliyi ilə fərqlənir, sonsuz incəsənət aləminin bütövlüklə əhatələnməsi vəzifəsini öz qarşısına qoymuşdur. Bu, XX əsrdə baş tutacaq nəhəng sarsıntılar ərəfəsində yaradıcı tərəqqinin bir partlayışı kimi tarixə düşmüşdür.

Beləliklə, işin aktuallığı uzun müddət ərzində hökmranlıq etmiş mütləq praktisizm və texnokratik yanaşmadan yaxa qurtarmaq istəyi üzərində qurulan modernist yönümlü əhval – ruhiyyələrin yeni dalğasının yaranması ilə də şərtlənir.

Bölmə I. Modern üslubunun yaranma tarixi

1.1. “Modern” üslubunun ümumi xarakteristikası: anlayışı və yaranması

Eklektika üslubunun (yanun dilindən tərcümədə «seçilmiş», «ən yaxşısı» mənasındadır) Avropada üstünlük təşkil etməsi XIX əsrin 60-70-ci illərinə təsadüf etmişdir. Onun əsas mahiyyəti əvvəllər mövcud olmuş üslublardan iqtibas edilməldən ibarət idi. Bu üslubdan və ondan əvvəl mövcud olmuş, habelə hər hansı mənəvi və əxlaqi özəyə malik olmamış üslublardan fərqli olaraq, XIX-XX əsrlərin qovuşuğunda Avropa və ABŞ-da incəsənətdə “Modern” adlandırılmış yeni üslub meydana gəlmişdir.

Üslubun fərqləndirici cəhəti qismində rəvan, bükük əyriyə verilmiş üstünlük, eləcə də bu vaxta qədər hakim olan düz bucaqlara və xətlərə zidd olaraq bitkilərin təbii formalarına təqlidçilik çıxış edir. Hər yerdə həssas zəriflik hökm sürməyə başladı və bükük, təmtəraqlı, qıvrılan xətlər və formalarla, təbii proporsiyaların pozulması, habelə asimmetriya və mürəkkəb naxışlarla ifadə olunurdu. Bu üslubun tendensiyasının əsasını ornamentalizmə doğru meyillənmə təşkil etmişdir ki, o, təkcə bəzəmə funksiyası qismində deyil, həm də yeni incəsənətin mahiyyətinin özü qismində çıxış edirdi. Bir çox ekspertlərin ümumi rəyi bundan ibarətdir ki, Modernin yeni formasının bəhrəsinin axtarışı öz formasına görə “s” hərfinə bənzəyən bükük xətt olmuşdur. Onun vasitəsilə ötürülən dalğayabənzər hərəkət, puls kontekstdən asılı olaraq ekspressiya, enerji yaxud əksinə - süzlük, yox olub, sönüb getməni əks etdirə bilirdi.

Bu üslub, fikrimizcə, bütün digərlərdən fərqlənən ilk üslub olmuşdur, yəni bu halda innovasiyaların və tarix üçün əvvəllər adət edilməmiş cəsarətli həllərin istifadə şövqü bəşəriyyətin əldə etdiyi bütün nailiyyətləri nəhayət çıxardıb ortaya qoymaqla bütün bunları incəsənətdə nümayiş etdirmişdir.

Sarmaşığı üslubun leytmotivini (ana xəttini) təşkil etdiyi kimi, təbii formaların təqlidçiliyi də eyni qaydada onun başlıca prinsipinə çevrilmişdir. Bu fonda elementlərin yaradılması prosesində konstruktivizmin və dekorativliyin

birləşdirilməsi daha çox işlənən olmuşdur. Fasadların asimmetriyi, karnizlərin, qapı və pəncərə oyuqların əlavə edilmiş müntəzəmliyi və rəvanlığı, oyma ağaclar, rəngli şüşə və metalla nəfis tərtibatda işlənmiş interyer bütün bunların sübutu kimi qeyd olunmalıdır. Modernistlər fərdi bədii üsullardan istifadə edirdi, burada asimmetriya, ornamentallıq, dekorativlik kimi prinsiplər tətbiq edilmişdir. Modern çərçivəsində əvvəlki dövrlərə məxsus incəsənətin xarakterik cəhətlərinin üslublaşdırılmasının yenidən düşünülməsi və qiymətləndirilməsi, habelə təcəssüm etdirilməsi, təbii formaların üslublaşdırılması baş verirdi. Modern və simvolizm arasında sıx bağlılıq mövcuddur. Sonuncu modern üçün ideyaların plastik ifadəsinin mənbəyi rolunda çıxış edirdi və onun həm estetik, həm də fəlsəfi bazisi kimi qeyd olunmalıdır.

Modernin paytaxtı kimi Belçika, daha dəqiq olsaq Brüssel şəhəri hesab olunur. Yeni üslubun baniləri kimi yerli memarlar Viktor Ort və onunla rəqabət aparmış Anri Van de Velde göstərilə bilər.

“Modern” üslubun adı – rus dilində özünə yer almış bir variantdır, ancaq ümumiyyətlə dünya üzrə onun adlandırılması üçün fərqli terminlərdən istifadə edilir. Şotlandiyada onu Qlazqo üslubu adlandırırlar, fransızdilli ölkələrdə isə (Belçika, Fransa) onu Art Nouveau («art nuvo» - yeni incəsənət) və «fin de siècle» («fan dö syekl» - əsrin sonu) kimi tanıyırlar. Avstriyada isə yeni dövrün başlanğıcı «Glaspalast» adlı sərgi təşkilatı ilə bağlıdır. Bu təşkilat Münhen şəhərində fəaliyyət göstərmiş, rəssamların və memarların birliyi kimi mövcud olmuşdur. Üslubun adının özü Sezession («setsession» - latın dilində secession sözündən – tərcümədə ayrılma, uzaqlaşma mənasını verir) belə bir ana göndərir ki, nə zaman rəssamların bir qrupu incəsənətdə mütləq akademizmin üstünlük təşkil etməsinə etiraz əlaməti olaraq adı yuxarıda qeyd olunmuş təşkilatın sıralarını tərk etmişdir.

“Hər zamanənin öz incəsənəti olmalıdır, hər incəsənətin isə – öz azadlığı”, - bu sözlər dünya bədii-tarixi irsinin, eləcə də Yugend üslubun son dərəcə əhəmiyyətli əsərlərindən biri olan, Avropada ən məşhur binalar sırasında yer alan Vyana Sezession binasının fasadında həkk olunmuşdur, bu sözlər əsrlərin qovuşuğunda formalaşmış və sənayenin sürətli və coşqun inkişafının, inanılmaz

elmi kəşflərin, yetni texnologiya və materialların dövrünün ifadəçisi qismində çıxış etmiş bir üslubun ardıcılıqları və tərəfdarları üçün kifayət qədər dəyərli şüar idi.

Əşyanın funksiyası formanın seçimini diktə etməyə başlamışdı, forma isə funksiyanı müəyyənləşdirirdi. İnteryer vahid bütövü nümayiş etdirirdi, özündə memarlığı, plastikanı və rəssamlığı birləşdirirdi. Xətlərin incəliyi, gözəlliyi və yumşaqlığı, habelə boyaların solğunluğu hər hansı məmulatın döyülüb hazırlanmış dəmirin brutallığını son dərəcə gözəl tamamlayırdı. Quru səmərəlilik öz yerini həssaslığa və fikrini axıra qədər açıb bildirməməsinə təhvil vermiş, milli motivlər isə orijinal, bəzi hallarda isə həm də gözlənilməz ifadələr və təzahürlər əldə etmişdir.

Modernin Jugendstil («yugend-üslub» – gənc üslub) adı Almaniyada qəbul edilmişdir. Onun meydana gəlməsi «Die Jugend» adlı bədii-ədəbi illüstrasiyalı jurnalın ətrafında gənc nəslin birləşdirilməsi ilə bağlı olmuşdur, və ilk əvvəl bura yalnız bədii sənətləri aid etmək ənənəsi var idi.

Rusiyada yeni üslub Modern (ən yeni, müasir) adlandırılırdı. Bu ölkədə modern görkəmli metsenat və sənayeçi olmuş Mamontov tərəfindən təşkil edilmiş “Abramtsovski” dərnəyindən başlamışdır. Həmin dərnəyə hələ XIX əsrin 70-ci illərində Korovin, Serov, Vrubel və bu kimi digər o dövrün görkəmli rəssamları daxil olmuşdur.

Yeni üslubun başqa adları da mövcuddur. ABŞ-da bu üslubun adı «tiffani»dir (L.K.Tiffaninin şərəfinə). Üslubun digər adları - Liberty, Metro da istifadə olunur. Modernin daha mühüm münayəndələrinin adları bu üsluba verilirdi. İspan “modernizmo”su, niderland «Nieuwe Kunst», isveçrənin «style sapin» - üslubun adlarının bütün bu çoxluğu həmin istiqamətin geniş surətdə yayıldığı və şöhrətinin bir göstəricisi idi.

İngiltərədə “ar nuvo” üslubunun (ona həmçinin “modern stayl” - modern style, hərfi tərcümədə “müasir üslub deyirdilər) geniş yayılması müşahidə olunmurdu. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, XIX əsrdə Birləşmiş Krallığın incəsənətinin hamı tərəfindən tanınmış və qəbul olunmuş irsi – prerafaelitlərin qrafikası və Uilyam Morrisin yaradıcılığı adada bu “kosmopolitik” istiqamətin

inkişafının mümkünlüyünü kifayət edə biləcək dərəcədə hazırlamışdır. Adət və ənənələrin təzimi və neoromantizm hökmranlıq etdiyi yerlərdə “ar nuvo”nun təsiri kifayət qədər zəif hiss olunurdu.

XX əsrdə yaranmış müxtəlif yeniliklərin istifadəsi üçün Belçika, Fransa, Niderland, Avstriya, Rusiya, Almaniya kimi açıq olan ölkələrin müqayisəli surətdə kiçik konservatizmi modernin fəal inkişafı üçün münbit torpaq qismində çıxış etmişdir. Yeni üslub, heç şübhəsiz, Avropa qitəsinin incəsənətində son dərəcə parlaq bir hadisə kimi yaddaşlarda həkk olunmuşdur. Modern sayəsində memarlar və dizaynerlər ötən günlərin üslublarına edilən təqlidçiliyi rəhbər tutan və onu başlıca hədəf kimi gören eklektikanın dalana dirədiyi yanaşmasından tədricən imtina etmək imkanı qazandılar. Əsas axtarış – milli formaların bərpası olmuşdur.

XIX əsrin 80-ci illərində ustalar yeni üslubda hazırlanmış və bədii yerinə yetirmənin yeni üsulları ilə zəngin olan işləri nümayiş etdirirdi. Nəbatat ornamentin ifadəliliyindən əxz edilən ilhamı Uilyam Morris interyer əşyalarının yaradılmasında təcəssüm etdirirdi.

Kitab qrafikasında Artur Makmerdonun müəllifliyi ilə ərsəyə gətirilən dalğayabənzər naxışlar tanınmağa başladı. “Qamçı vuruşu” kimi tanınan və Herman Obrist tərəfindən yaradılmış məşhur tikmə naxışlar üslubun vizit kartı hesab olunur.

Modernin məqsədi – vahid sintetik üsluba can atmaqdır, onun ilkin nöqtəsi isə insanı əhatə edən mühitin elementlərinin ifasında yeknəsəqlik olmuşdur. Bunun nəticəsində tətbiqi incəsənət növlərinə olan maraq yüksəlmiş, kitab qrafikası, interyerlərin dizaynı, keramika incəsənəti intensiv surətdə inkişaf etməyə başlamışdır.

Simvolizm, emosional dərk etmə və mənəvi dolum tərəfindən diktə edilən dekor xətləri mücərrəd, maddi ilə ruhlanmış, ilhamlanmış, vəcdə gətirilmiş fenomenlə təsviri dəyərlərin birləşdirilməsinin ifadəliliyini və mənalılığını özündə daşıyır.

Modernin xarakterik cəhətləri qismində dekorativ-tətbiqi sənət və dəzgah incəsənəti formalarının simbiozu çıxış edir. Bütün bunlar ustaların universalizmə

olan meyllərin tendensiyasında, incəsənət və memarlıq obyektlərinin yaradılması prosesində yaradıcılığın müxtəlif üsullarını tətbiqində, ərsəyə gətirilən əsərlərin kompleks həllində öz ifadəsini tapmışdır. İncəsənətin ümumi ansamblın yaradılması istəyini yerinə yetirərək modernin rəssamlıq və heykəltaraşlıq obyektlərinin sərbəstliyi qurban verilmişdir.

Dekorativ-tətbiqi sənətə modernin nüfuz etməsi müşahidə olunan üzvi formaların ümumilikdə əsərlərin yaradılması prosesinə və onların detallandırılmasına memarlıq və heykəltaraşlıqla oxşar bir qaydada gətirilməsində öz ifadəsini tapmışdır. Burada keramika və metal ustası Qaudini, şüşə üzrə fransız ustası E.Qalleni və onun amerikalı həmkarını L.K.Tiffanini, olduqca füzunkar bəzəklərin ustası və yaradıcısı fransız E.Laliki qeyd edə bilərik.

Modernin çiçəklənməsi dövründə onun populyarlaşdırılması və geniş yayılması məqsədilə bir neçə il ərzində Beynəlxalq ekspozisiyalar yaradılmışdır. 1889-cu ildə və 1900-cu ildə ekspozisiyalar Parisdə Universelles-də keçirilmişdir;

- 1897-ci ildə Brüssel şəhərində Tervueren Exposition-da təşkil olunmuşdur (burada əsasən Belçika Konqosunun ekzotik meşələri ilə işləmək ustalığının geniş imkanları nümayiş etdirilirdi);

- 1902-ci ildə İtaliyanın Turin şəhərində müasir dekorativ incəsənətin beynəlxalq ekspozisiyası yaradılmışdır;

- 1909-cu ildə isə ekspozisiya Amerika Birləşmiş Ştatlarının Los-Anceles şəhərində baş tutmuşdur. Bu yarmarkaların hər birində təsviri incəsənət və memarlıq nöqtəyi-nəzərdən üstünlük təşkil edən üslub nəzərə çarpırdı, 1902-ci ildə isə Turində modern, demək olar ki, hər bir dizaynın seçim etdiyi üslub kimi sözün əsl mənasında zəfər çalmışdır.

1910-cu ilin gəlməsi ilə modern öz mövqelərini və əhəmiyyətini tədricən itirməyə başlamışdır.

1.2. XIX-XX əsrlərin astanasında rəssamlıqda “modern”

XIX əsrin yüksəlişində incəsənətdə modern bədii üslub meydana gəlmişdir (fransız dilindən “modern” sözünün tərcüməsi yeni deməkdir). Bu üslub XX əsrin ikinci onilliyinə qədər hökm sürmüşdür.

1881-ci ildə “ar-nuvo” termininin ilk dəfə işlənməsi fransada nəşr olunan «L'Art Moderne» (“Müasir incəsənət”) jurnalında baş vermişdir – söhbət bir qrup rəssamlardan gedir, onların sırasında V.Ort, E.Gimare, A.Van de Velde, E.Qrasse olmuşdur.

“Ar-nuvo”nun yaranmasına dair maraqlı bir fakt bundan ibarətdir ki, onun mələ gəlməsinin başlanğıcında açıq, dürüst yapon izi müşahidə olunur. 1856-cı ildə rəssam-keramikaçı F.Brakmon yapon qravürasının nümunələrinə diqqət yetirmişdir. Onlar taxtadan hazırlanmış dayaz qablar üzərində yerinə yetirilmiş və sırf utilitar mənaya malik olmuşdur – çayın qablaşdırılmasında istifadə olunurdu. Onun tapıntısını görmüş rəssam-həmkarları qravüranın yerinə yetirilməsi texnikasına və plastik həllinə dair böyük maraq nümayiş etdirmişlər. O zaman qapalı cəmiyyət “şöhrətindən” imtina etmiş Yaponiya dünyaya açılmış və həmin vaxtlara qədər avropalılar üçün bir o qədər də tanış olmayan mədəniyyət nümunələri uzaq keçmişə aparən adət və ənənələrin bələdçisi qismində çıxış etməklə incəsənət ustaları üçün sözün əsl mənasında dəyərli tapıntı və misli görünməmiş bir kəşf olaraq bütün diqqətləri özünə cəlb etmişdir. Bunun fonunda Van Qoq, Deqa, Qigen, Tuluz-Lotrek, Mane kimi bizə yaxşı tanış olan impressionistlər öz yaradıcılığında yapon stilistikasına xas olan xətlərin rəvanlığını, büküklərin yumşaqlığını, təbiətin nəbatat aləminin təsvir olunmasında diqqəti cəlb edən dekoru, siluetin müstəvi həllini öz yaradıcılığında müvəffəqiyyətlə tətbiq etməyə başlamışlar.

O zaman Parisin Jülian Akademiyasının müdavimi olmuş və sonradan modern üslubunun sütunlarından birinə çevrilmiş çexiyalı rəssam A.Muxa Van Qoqla bir mənzildə yaşayırdı. Bu da modernin gələcək taleyini əhəmiyyətli dərəcədə həll etmiş oldu.

Təxminən həmin vaxt “Setsession” adlı bədii birlik təşkilat üçün xüsusilə inşa olunmuş binada sərgilər təşkil edir. 1897-ci ildən etibarən Qustav Knimt tərəfindən rəhbərliyi həyata keçirilən və akademizmə qarşı çıxış etmiş ustaların bu qrupu Avstriyada modernin yayıcısı olmuşdur.

Rusiyada isə modernin inkişafı özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik idi. Bu, üslubun irsində və eklektik yanaşmanın qəbulunda öz ifadəsini tapmışdır. Müxtəlif üslublardan iqtibaslar kifayət qədər geniş surətdə yayılmışdır. Mifoloji tematikaya, alleqoriyaya müraciət olduqca populyarlaşmışdı. Onlar işlərdə simvolizmin ifadələri qismində tətbiq olunurdu və, bununla bərabər, həm də dekorativliyin təcəssümü idi. O zamanlarda ərsəyə gətirilən işlər rəmzi siqnallarla zəngindir, onlar gizli mənalara malikdir. Modernizm ustalarının bütöv bir pleyadasınının yaradıcılığı çox məşhurdur. Bunların sırasında, ilk növbədə, Benua, Bakst, Somov, Vasnetsov, Serebryakova, Vrubel, Levitan, Bilibin, Serov kimi metrlərin adları qeyd edilməlidir.

XIX əsrin son onilliyinin alman moderni – “Yugendüslubu” çərçivəsində əl işi ilə ərsəyə gətirilənin hamısının bir incəsənət olaraq qəbul edilməsi ilə bağlı yanaşma kifayət qədsər geniş yayılmışdır. Həssaslıq və insan ehtirası Almaniya rəssamlarının o dövrdə müraciət etdikləri əsas mövzunu təşkil edirdi. Bir çox əsərlərdə, daha çox məşhur olmuş P.Berensin müəllif olduğu “Öpüş” əsərində, istifadə olunmuş motiv – öpüş xüsusilə populyarlaşmışdır. Dekor elementi qismində çıxış edən saçlarla haşiyələnmiş, mərkəzə yerləşdirilmiş iki baş ehtirash öpüşdə bir-birinə qovuşmuşdur. Müxtəlif canlı formaların birləşdirilməsi üsulu mifoloji personajlara tez-tez edilən müraciətlərdə ifadə olunmuşdur. Bunlar həm kentavrlar, həm favnlar, həm satiralar və s.

Üslublaşma və simvolizm canlı və cansız təbiətin elementlərinin təsvirləri üzərində qurulmuş ornament və naxışlar detallarında əks olunur.

Üslublaşdırılmış çiçəklərin, quşların, suyun səthinin və s. təsvirləri olduqca populyar idi. Elementlərdən hər biri özündə müəyyən rəmzi mənə gizlədirdi. Qırqovul günəşin rəmzi hesab olunurdu, eyni zamanda qu quşunun zərif və gözəl

plastikası məhvi labüdlüyü nəzərdə tuturdu. “Yugend üslubun” baniləri kimi Otto Ekmanı, Avqust Endeli və Peter Berensi hesab edirlər.

İncəsənətdə modernizm cərəyanların yaranması anında qərb rəssamları arasında Şərq incəsənətinin qəbuledilməzliyi, Şərqin fəlsəfi təfəkkürünün anlamaması hökm sürürdü. Şərq təsviri incəsənət üsullarına müraciətlər baxımından ilk təcrübə hətta həmkarlar arasında belə kəskin tənqidi fikirlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Qogenin işlərini Sezann məhz “çin şəkilləri” adlandıraraq bu ifadəyə alçaldıcı mənə verməyə çalışırdı. Üslubun yayılması sərgilənən münasibətlərdə kifayət qədər ciddi dəyişikliklərin baş verməsinə gətirib çıxarmışdır, modern tərəfdarları olmuş rəssamlar isə Şərq incəsənətinin bədii ifadəliliyini və mənalılığını intuitiv şəkildə qəbul etməklə fəlsəfi əsasların fərqinə heç varmırdılar.

Lakin həmin üslubun mahiyyət etibarilə sintetik hissiyatını, bu nəzər nöqtəsini bölüşmək hamıya nəsb olmamışdır və müəyyən müddət keçdikdən sonra yeni üslubu qəbul etməmiş qərb incəsənətinin əsas “sütunlarının” təsiri nəticəsində modern öz mövqelərindən geri çəkilməli olmuşdur. Onun yerinə futurizm, kubizm, konstruktivizm gəlmişdir.

XIX əsrin sonlarında XX əsrin əvvəlində bir çox rəssamları valeh etmiş bir üslub qismində meydana gələn modernin başlıca fərqləndirici cəhəti kimi gerçəkliyin, əşya mühitinin məzmununun ötürülməsində, bizi əhatə edən təbiətin formalarının ifadəliliyinə müraciət etmək vasitəsilə onun mahiyyətinin əks etdirilməsində nəzərə çarpan bədiiyyəti və simvolizmi qeyd edə bilərik.

XIX əsrin 90-cı illəri Rusiyada kapitalist münasibətlərinin islahatlaşması prosesində imperialist mərhələsinin meydana gəlməsi ilə əlamətdar olmuşdur. Rəssamlar arasında həmin dövrün gerçəkliyi ilə əlaqədar sərgilənən münasibətlərdə öz tənqidi baxışların ifadə olunma tərzini axtarmağa onları vadar edən əhval-ruhiyyə hökm sürürdü. Bu axtarışlar yaradıcılıq sferasında fəaliyyət göstərən insanların bütün baxışlarının bizi əhatə edən aləmin gözəlliyinə və harmoniyasına doğru yönəlməsinə gətirib çıxarmışdır. Vurğular həmin gözəlliyin mövcudluğunun obyektivliyi səmtinə doğru hərəkət etmişdir və bu çərçivədə

sosiumun praktisizmindən və rasionallığından asılı olan bir cəhət yox idi. Alleqoriya və simvolizmə edilən çoxsaylı müraciətlər, habelə mifologiya və folklorla tərəf bütün diqqətlərin yönəldilməsi ətraf reallığa harmoniyanın, hissiyyatın, estetik başlanğıcın əlavə edilməsi cəhdlərinin bir ifadə üsulu kimi dəyərləndirilməlidir. İncəsənətin bağlıca məqsədi gözəllik duyğusunun tərbiyə olunması, gözəlliyə laqeyd münasibətlərin sərgilənməsinə qarşı çıxması, humanizm və estetika tərəfə istiqamətlənməklə bağlı çağırışların edilməsi kimi özünü büruzə verməyə başlayır.

İncəsənətin müxtəlif növlərinin tarazlaşdırılmasına, onlara müəyyən istiqamətin, ilk növbədə təbiətin harmoniyasına doğru istiqamətin verilməsilə bağlı cəhdlər o dövrdə yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan rəssamların işlərində universalizmin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Rəssamlıq, memarlıq, kitab qrafikası, dekorativ-tətbiqi sənət, teatr dekorasiyaları və heykəltaraşlıq simbiotik meydançanın sferasını təşkil edirdi ki, burada rəssam-universal vahid bədii ifadəlilik stilistikasına əl ataraq aləmin humanist mahiyyətinin, onun emosional dolğunluğunun, hissiyyat kimi tərkib hissəsinin zənginliyinin ifadə olunması məqsədini güdürdü.

Rəssamlıq incəsənəti bütün istiqamətlər üzrə nüfuz etməyə can atırdı. Rəssam-universal eyni zamanda həm kitaba hazırladığı illüstrasiya vasitəsilə, həm də monumental divar naxışları ilə özünü ifadə edə bilirdi, o, həmçinin, heykəltaraşlığa, eləcə də teatr quruluşu üçün nəzərdə tutulan kostyumun yaradılmasına da müraciət etməyi üstün tuta bilirdi.

Modernin mütləqləşdirilmiş romantizmi, təbiət və həssaslıq qarşısında “sitayış” mühüm amillər qismində dəyərləndirilməlidir, çünki onlar bu qəbildən olan romantizmin sürətlə inkişaf edən texnokratik cəmiyyətin şəraitinə uyğunlaşma bilməyəcəyini öncədən şərtləndirmişdir. Təbiət qanunlarının ifadəli gücü, üzvi formaların modern tərəfindən təbliğ edilən universallığı texniki tərəqqiyə müqavimət göstərmək iqtidarında olmamışdır.

Modern incəsənət aləminə sürətlə daxil olmuş, bir çox dünya ölkələrində öz yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan xeyli sayda ustaların zəkasını və qəlblərini

fəth etmiş, müxtəlif adlar altında fərqli-fərqli milli mədəniyyətlərdə geniş yayılmış və məşhurlaşmışdır. Diqqət edin, modern üslubu tarixi baxımından olduqca qısa bir müddətdə - XIX-XX əsrin qovuşuğunda cəmi 20-30 il ərzində parlaq kometa kimi şəfəqlənmişdir, lakin həmin müddətin bu qədər qısa olmasına baxmayaraq, əşya mühitində estetikanın əsas rola malik olmasını sübuta yetirmək üçün düzgün istiqamətə yönəlmiş son dərəcə əhəmiyyətli ümumavropa tendensiyası kimi özünü təsdiq etmiş və böyük irs qoymuşdur.

Bölmə II. Modern üslubunda dekorun inkişafı tarixi

2.1. Avropada modern üslubunda memarlıq

Modern memarlığı sintetikdir və bununla incəsənətin bütün növlərini özündə birləşdirir. Konstruksiya estetik nöqteyi-nəzərdən yenidən mənalandırma (qiymətləndirmə) obyektinə çevrildiyi zaman modern memarlığında çevriliş baş vermişdir. Divarların rəvan büküklüyünün ifadəliliyi, elementlərin mürəkkəb cizgiləri, klassik hesab olunan order formalarından və simmetriyadan uzaqlaşma, formaların siluetliyi, rəng həllərin səfalılığı, nəbatat aləmindən müşahidə olunaraq iqtibas edilmiş dekorativ elementlərin, polad kimi tikinti və tamamlanma işlərində istifadə olunmuş yeni materialların fasadların bəzədilməsində geniş surətdə istifadəsi modern üçün səciyyəvi xarakter daşıyır.

Modernin daha parlaq təzahürü – burjuaziyanın fərdi evlərində və şəhərətrafi villalarında, pavilyonlarda, ictimai binalarda müşahidə olunurdu. Layihələndirmə işlərində üstünlük “daxildən zahirə doğru” prinsipinə siraət etmişdir. Memarlıqda və tətbiqi incəsənətdə modern üslubunun yaranması üçün impuls 1883-cü ildə “İncəsənət və sənətkarlıq” cəmiyyətinin təsis edilməsi olmuşdur. XIX yüzilliyin ortalarında ingilis rəssamlar tərəfindən yerinə yetirilmiş nəzəri təxminlər modern üsulunun formalaşdırılması üçün baza qismində xidmət göstərmişdir. Həmin rəssamlar D.Reskin və U.Morris olmuşdur. Xalq sənətkarlığı ideyaları ilə ilhamlanan memar F.Uebb 1859-cu ildə Morris üçün “Red-haus” iqamətgahını tikdirmişdir. “Qırmızı ev” – ümumi kompozisiya bunanın funksional xüsusiyyətləri ilə şərtləndirilmiş kompozisiya yer aldığı ilk priorlardan biri olmuşdur. Yeni konsepsiya meydana gəlmişdir: yaşayış evi vahid orqanizm kimi dəyərləndirilməyə başlamışdır və burada daxili məzmun onun zahirə görünüşü vasitəsilə ifadə olunurdu. İki üsulla işıqlandırılması həyata keçirilən holl kompozisiyanın mərkəzinə çevrilmişdir və onun ətrafında bütün digər sahələr və otaqlar qruplaşdırılırdı. 1880-1890-cı illərdə Avropada müasir incəsənət mərkəzi artıq Brüsselə keçir. Belçikanın bu şəhərində yerləşən Tasselini evi ar-nuvonun ilk nümunələrindən olmuşdur. Onun inşasının əsasını memar V.Ortanın müəllif

olduğu layihə təşkil etmişdir. Tarixi üslubların asılılığından yayınmağa nail olaraq o, ümumi həllin işlənilib hazırlanmasında çeviklik nümayiş etdirməyə bacarmış və mərtəbələrin sərbəst planlaşdırılması çərçivəsində harmonikliyi təmin etməyə müvəffəq olmuşdur. V.Ortanın kolonları fantastik aləmin bitkilərinin saplaq və gövdələri formasını əldə etmişdir.

1905-1911-ci illərdə Brüssel şəhərində memar Y.Qrofmanın layihəsi üzrə Ştoklet sarayı ucaldılır. Düzbucaqlı müstəvilərə qrafik motivlərlə parçalanmış fasadlar layihənin başlıca xüsusiyyətinə, onun məğzinə çevrilmişdir. Mərmərlə işlənmiş sarayın interyerləri məşhur rəssam Q.Klimtin ustad əli ilə yaradılmış mozaik təsvirləri ilə tamamlanmışdır. Bəzək vurma işlərinə oniksin və şüşənin daxil edilməsi onları antik, şərq və müasir incəsənətinin kolleksiyası ilə harmonik vəhdətə çevrilmişdir. 1897-ci ildə Vyana şəhərində avanqardist rəssamları birləşdirmiş Səssession yaradıcılıq təşkilatı meydana gəlmişdir. Bina 1899-cu ildə memar Y.Olbrix tərəfindən inşa edilmişdir. Vyana Səssessionu – sərgilər üçün ev və rəsmi akademizmə qarşı çıxış etmiş memarların, heykəltaraşların və rəssamların yaradılmış birliyi üçün klub. “Hər zamanənin – öz incəsənəti, hər incəsənətin – öz azadlığı”, - bu yazı həmin binaya girişin üzərində yerləşdirilmişdir. Onun məzmunu yeni cərəyanın yaradıcı kredoğunu ifadə edir. Səssessionun əsasını qoyanlar sırasında H.Klimt (məşhur rəssam), memar O.Vaqner (modernin banilərindən biri) və onun tələbələri – Y.Hofman, Y.Olbrix kimi yaradıcıların adlarını qeyd edə bilərik.

Fransada modernin daha parlaq təcəssümü – memar H.Himar tərəfindən layihələndirilmiş Parisdəki yerüstü pavilyonlardır. Həmin pavilyonlar nəbatat ornamentləri ilə dəmir səmərəli konstruksiyanın birləşdirilməsi ilə səciyyələnir. Onların xüsusiyyət təşkil edən və son dərəcə orijinal formaları canlı təbiətin formaları ilə assosiasiyalar yaradırdı. Şüşə damları iynəcənin qanadlarını xatırladır. Fransada XX əsrin əvvəlində H.Himar “ar nuvo” üslubda çoxlu sayda yaşayış evlər və villalar yaratmışdır. F.Jurden, J.La-Virott, F.Sovaj, E.Andre – onların hamısı memarlıqda modern üslubunun fransız məktəbinin nümayəndələridir.

1880-ci illərdə Böyük Britaniyada ingilis modern üslubunun ən məşhur nümayəndəsi memar Ç.Makintoş hesab olunurdu. Tikintisi 1907-1909-cu illərə təsadüf etmiş və Şotlandiyanın Qlazqo şəhərində yerləşən İncəsənət məktəbinin binası onun müəllifliyi ilə ərsəyə gəlmişdir. Müəllifin orijinal memarlıq həlli – simmetriyadan imtina edilməsidir. Modernin səmərəlilik şəxəsinin nümunəsi – hasarlanmanın rəvan ətlərinin və bina fasadının şaquli parçalanmaların kontrastıdır, pəncərə konsolların burumlarında döymə dəmirdən istifadə olunması, eləcə də böyük pəncərə oyuqların mövcudluğudur. Böyük Britaniya, Belçika və Avstriyadan azacıq da olsa geriləmiş Almaniyada XIX əsrin sonunda memarlıqda eklektikaya qarşı qəti etirazını bəyan etmiş “Yuqend” jurnalı tərəfindən təbliğ olunan yuqendüslub yaranmışdır.

1897-1898-ci illərdə Münhen şəhərində tikilmiş “Elvira” fotoatlyesi A.Endel tərəfindən layihələndirilmişdir. Həmin fotoatlye qəsdli irrasional simvolizmin qroteski ilə (mübaligəli, gülünc, biçimsiz, qeyri-adi tərzdə təsvir edilmiş sənət əsərinin xüsusiyyəti) nəzərə çarpırdı. Burada istifadə olunmuş dekor üzvi aləmin formaları ilə assosiasiyalar oyadır. Dəniz atçığı formalarını xatırladan mücərrəd relyef binanın fasadını bəzəmiş və qırmızı, füzəyi rənglərdə işlənərək mütləq şəkildə bütün diqqətləri özünə cəlb edir.

Almaniyada yaranmış yeni hərəkata Veymar şəhərində tətbiqi incəsənət məktəbinin əsasını qoymuş məşhur memar A. Van de Velde başçılıq edirdi. Daha sonra həmin məktəbin bazasında məşhur Bauhaus formalaşmışdır.

Avstriyalı memar Y.Olbrihin layihəsinə əsasən 1901-1905-ci illərdə kompozisiyanın planında, həm də həcmində kifayət qədər mürəkkəb bina tikilmişdir. Burada parlaq açıq rənglərdən (ağ, qırmızı, sarı, boz) geniş istifadə olunmuşdur. Yüksək monumental qüllə (“Toy qülləsi”) 1908-ci ildə Böyük hersoqun nigahı münasibətilə inşa edilmişdir. Niderlandda Amsterdam məktəbinin ideyalarının davamçısı memar M. de Klerk olmuşdur. O, həmin dövrün yeni yaşayış massivlərinin fasadlarının yorucu yeknəsəqliyinə yeni nəfəs gətirmək iddiasında idi və bu tikilərin memarlığını plastik səmtində yenidən yönəltməyə çalışırdı. O, Amsterdam şəhərində çomənzilli yaşayış evləri tikirdi (1913-1914-cü

illərdə), həmin binalarda giriş üzərində fasadın bir hissəsi bacalar arasında parabolik sonluqlara malik şaquli xətlərlə qəribə şəkildə işlənmişdir. İspaniyada, Barselonanın kənarında yerləşən hündür təpə üzərində salınmış park E.Quel – A.Qaudinin modern incəsənətinin parlaq təcəssümüdür. Burada niyyətin əsası şəhər-bağın yaradılması ideyası idi. A.Qaudi vahid incəsənət əsərinə təbiətin özünü və bütün tikililəri əlaqələndirməyə bacarmışdır.

Parka gələn ziyarətçiləri girişdə yerləşən və mürəkkəb memarlıq tamamlanmasına malik iki pavilyon qarşılayır. Bu xidməti pavilyon – müştərilərin gözlənilməsi üçün yer və qapıçının (dalandarın) evidir. Giriş darvazaların yanında “Dorida üslublu məbədə” aparən qabaq pilləkən yerləşir. Həmin məbəd çoxlu sayda sütunlardan ibarətdir, dirək (dayaq) divarlarında isə mağaralar və skamyalar yerləşir. “Sonsuz” dalğayabənzər skamya şəklində hazırlanmış mənzərə meydançasının çəpəri öz plastik forması ilə insanı heyrətə gətirir. Onun hazırlanması prosesində istifadə olunmuş materiallar – rəngli şüşə, keramika, daş. İri sənayeçi H.Batlonun modern üslubunda layihələndirilmiş yaşayış evinin tikintisində (1904-1906-cı illər) müəllif tərəfindən nümayiş etdirilmiş məharətli ixtiraçılıq özünü aşkar surətdə büruzə verir. Burada A.Qaudi keramika ilə üzlənmiş, əfsanəvi əjdahanın axçalı belini xatırladan bükük dam formasını icad etmişdir. Kiçik bürcün damında mürəkkəb formalı çələngli başı ilə diqqət çəkən yeganə heykəl görsənir. Fasadın dekoru maraqlı kəsb edir. O, əjdahanın dərisini xatırladır və divarın səthinə rəngli şüşələrin səpələnməsi ilə işlənmişdir. Eyvanların qıraqları da qeyri-adi görünüşə malikdir.

A.Qaudinin daha bir şah əsəri – sifarişçinin şərəfinə adlandırılmış, Barselonada 1906-1910-cu illərdə ucaldılmış P.Milin evidir. Bina təbii törəməni xatırladır və düz xətlərə malik deyil. Onu “daş karxanası-ev” adlandırmışlar. İki daxili kiçik həyətlərin ətrafında mağaraya bənzər forma üzrə otaqlar qruplaşdırılır. Evin fasadı divarların dalğaya bənzər cizgilərə, pəncərələrin yumşaq yuvarlaqlaşdırılmalara, fantastik heykəltaraşlıq üst tikililərlə bəzədilmiş dama malikdir.

Modernin orijinal variantının “Müqəddəs Ailə” (Saqrada Familia) kilsəsi kimi unikal məbədin tikintisi olduqca uzun müddət ərzində davam etmişdir və A.Qaudinin həyatının harısı qədər olmuşdur. Həmin məbəd memarların nəsilləri arasında varisliyin mövcudluğunun sübutudur. Hal-hazırda baş kilsə üzərində əliyə yaxın memar işləyir. Məbədin tikintisi 1881-ci ildə memar P.Villyar tərəfindən işlənilib hazırlanmış layihə üzrə başlamışdır, bundan sonra işlərə H.Martorel başçılıq edirdi, onun estafetini isə A.Qaudi qəbul etmişdir. Məbədin divarları üzərində əhdi-cədidin (incilin və başqa xristian dini kitablarının adı) tam mətni yerləşdirilmişdir. Çadır sütunlarının ən yüksək nöqtəsi 170 mert hündürlüyündə yerləşir. Burada A.Qaudinin fantaziyası və ixtiraçılığı özünü büruzə verir: dayaqların şaxələnməsi canlı ağacları atırladır, sütunların budaqları isə hiperbolik tağtavanların səthinə keçir. Memar yeni konstruktiv həlləri tapmağa müvəffəq olmuşdur. Burada həm parabolik tağlarla birgə mailli sütunları, həm birbaşa tikinti meydançasında memar tərəfindən modelləşdirilmiş hiperbolik tağtavanları görə bilirik. Formalar stalaktitlər və mərcanlarla assosiasiyalar oyadır.

A.Qaudi XX əsrin memarlığın formalaşdırılması prosesinə böyük töhfələr vermişdir. M.Raqon onu “daşın şairi” adlandırmışdır. Le Korbüzye demişdir: “Barselonada mən inanılmaz gücə, inama, müstəsna texniki istedadla malik olan insanın əsərlərini gördüm... Qaudi – “1901-ci ilin konstrukturu”, öz işinin ustasıdır, daşın, dəmirin və kərpicin memarıdır”. Yeni tikinti materialı – dəmirbeton – memar tərəfindən plastik formaların yaradılması prosesində ərsəyə gətirdiklərini qayalara, ağaclara, dəniz balıqqulağına bənzətmək məqsədilə istifadə olunurdu. ABŞ-da modernin “beynəlmiləl” izahının bir növ müxtəlifliyi geniş yayılmışdır. Yerli memarlıqda avropa moderninin təsiri əhəmiyyətsiz idi. Yeni konstruksiyalar və yeni material – dəmirbeton, forma təşkilediciliyinin əsas mənbəyi qismində çıxış edirdi. Rusiyada modern öz stilistikasına görə avropa modern üslubu ilə oxşar idi, ancaq, bununla yanaşı, həm də sırf özünə məxsus spesifik xüsusiyyətlərinə də malik olmuşdur. Rus modern üslubunun banisi memar F.Şaxtsl olmuşdur. Bu gün onun adı dünya şöhrətli memarlar sırasında özünün layiqli yerini tutmaqdadır.

2.2. Azərbaycanca modern üslubunda memarlıq

XIX-XX əsrlərin qovuşuğunda Azərbaycanda baş vermiş neft bumu yaşayış evlərinin tikintisində böyük canlanmaya və artıma səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklərin, habelə get-gedə daha çoxlu sayda neft sənayeçilərin meydana gəlməsi əsasında tikintinin yeni növlərinin reallaşdırılmasına zərurət yaranmışdır. Memarlıq üslubu məfhumunda dəyişiklik baş vermişdir. O vaxta qədər hər memarlığın hansı bir adət olunmuş tipini qeyd etmək mümkün deyildi. Bakının əsas və birincidərəcəli küçələrində intensiv surətdə yeni binalar və evlər tikilirdi.

Yerli memarlarla yanaşı şəhərə dəvət olunmuş çoxlu sayda əcnəbi memarlar da tikililərin layihələndirilməsi işini həyata keçirirdi. Sağlam düşüncəni rəhbər tutaraq, gəlmə mütəxəssislər tikintidə uzun əsrlər ərzində öz yerini möhkəmləndirmiş adət və ənənələrə, materialların istifadə təcrübəsinə söykənirdi. Qabaqcıl avropa memarlığının və əsrlər boyu toplanmış Azərbaycan memarlıq sənətinin zəngin dəyərləri birləşirdi, sıx təmasda olurdu. XIX-XX əsrin astanasında bənzəri olmayan, zəngin müxtəlifliyi ilə diqqət çəkən Bakı şəhərinin yeni memarlığı formalaşmışdır. Bu unikal, üzvi surətdə birləşdirilmiş tikinti üslubların zəngin müxtəlifliyi bu gün də Bakı şəhərinin vizit kartıdır və klassisizm, barokko, renessans və, əlbəttə ki, modern kimi üslublar bura qızıl hərflərlə yazılıb.

Heyrətləndirən gözəl binalar, villalar daha çox varlı sənayeçilərə məxsus idi, əlverişli yerləşməsi ilə diqqət çəkirdi, şəhər xəritəsinin əsas mövqelərdə, daha çox mərkəzi küçələrin kəsişməsində ucalırdı və məhz bunun sayəsində biz memarlığın şoxfasadlı nümunələrini müşahidə etmək imkanına malikik. Bu cür evlərin tarixi şəhərin özünün tarixi ilə onları inşa etmiş insanların və burada yaşamış sakinlərin həyatı və taleləri sıx bağlıdır. Onların sırasında modern üslubunda inşa edilmiş xeyli sayda çox gözəl binalar vardır.

Bakı bulvarı ilə hərəkət edərək və “Qız Qalasına” baxaraq bizdə belə bir fikir yaranır ki, bütün diqqətlərimiz mütləq şəkildə həm də metsenat, dünya hakimi, neft sənayeçisi olmuş İsa bəy Hacinskiyə məxsus olmuş məşhur binaya yönəlir. Klassisizm üslubunda memarlıq həllin evin modern üslubunda işlənmiş

qanadları ilə uzlaşdırılması həmin binaya eksperimentalizmin əbədi yenilikçi simasını vermiş olur. Uzun müddətdir ki, Bakının simvoluna çevrilmiş “Qız Qalası”nın bilavasitə yaxınlığında yerləşdiyi üçün həmin evin özü də illər keçdikcə paytaxtımızın simvolu kimi qəbul edilməyə başladı. Özündə erkerlər, eyvanlar, lociyalar kimi dekorativ surətdə tərtib olunmuş elementləri daşıyan fasadların zəngin plastikası binanın qeyri-adi yerləşməsi sayəsində mövzəli surətdə nəzərə çarpır. Bina yarım-yandan dayanaraq öz hüdudları ilə açıq məkana nüfuz edir. Evin interyeri şübhəsiz tanınır və memarlıq yaradıcılığın qədir-qiyətini bilənlərə dərin estetik təsir göstərmiş olur. Arkadlar, şpillər (binanın təpəsində uzun millər), qüllə-rotonda, Qədim Assiriya da istifadə olunmuş mozaik ornamentlə həmahəng olan bəzək, sütunlar və heykəllər kimi üslublaşdırılmış dekor elementlərinin vəhdəti özündə bir neçə üslubları ehtiva edən heyrtləndirici və füsunkar görünüşün əmələ gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Modern, qotika və barokko stilistikasına müraciət etmək o zamanlar az tanınan istedadlı italyan memarı İ.V.Edelin qərarı idi. Tikintinin sifarişçisi isə İsa bəy Hacinski idi. İnşaat işləri üç il davam etmişdir (1910-1912-ci illər) və ilk əvvəl şəhərin sakinlərində, belə demək mümkündürsə, müəyyən bir rüsvayçılıq təəssüratı yaratmışdır. Bu, şəhərin çoxmərtəbəli binaların inşasında memarlığın klassik üslubunun istifadəsinin ilk təzahürlərdən biri idi. Bakılılar binanı “Hacinskinin evi” adlandırmış və Bakının ənənəvi görünüşü ilə dissonans yaratdığını iddia edən şəhər sovetinin bəzi tənqidçilərinin iradlarına müqavimət göstərmək məcburiyyətində qalmış bina sahibinin tərəfində idilər. Bu məsələ tikilinin istismara verilməsində böyük ləngimələrə səbəb olmuşdur. Bu qeyri-adi bina və yarıda qeyd etdiyimiz istedadlı memar Edelin əsəri olan Musa Nağıyevə məxsus olmuş “İsmailiyə” binası Bakının təkrarolunmaz görünüşünün formalaşmasına böyük təhfə vermişdir. Bundan əvvəl Edl tərəfindən şəhərimizin memarlığ mərkəzində üç bina müxtəlif üslublarda inşa olunmuşdur – 1896-cı ildə Qoqol küçəsi, 14 ünvanında, 1954-cü ildə isə bura üç mərtəbə də əlavə edilmişdir; 1890-cı ildə Qoqol küçəsi, 3 ünvanında üçmərtəbəli ev; 1896-cı ildə Qoqol küçəsi, 9 ünvanında neft sənayeçisi Şəmsi Əsədullayev üçün saray tipli möhtəşəm ev.

1940-cı illərə qədər həmin bina “Hacinskinin evi” adlandırılırdı. Lakin prioritetlər dəyişir və artıq sonralar, Moskvada “stalinka” kimi tanınan hündürmərtəbəli binanın analogiyası ilə, - əlbəttə, adıçəkilən binalar arasında müəyyən oxşarlıq var, üslublar fərqli olsa da, təntənə və büsat eynidir, - həmin bina artıq “Sahil küçəsindəki ev” kimi tanınırdı. Hacinskinin mülkiyyəti olmuş bu binanın hazırki taleyi belədir – burada müxtəlif şirkətlərin ofisləri yerləşir, fasad hissəsinin birinci mərtəbəsi isə müxtəlif brendlərə məxsus butiklərdən ibarətdir, yan və ara tərəfdə (“Qız Qalasına” baxan hissədə) isə restoranlar yerləşir. Daha sonra haqqında danışdığımız binaya bitişik (faktiki olaraq tikilib əlavə edilmiş) yaraşığılı ikimərtəbəli evlərin sırası dayanır, oblardan birində isə Bakıda olduqca məşhur olan və onilliklər ərzində fəaliyyət göstərən bukinist mağazası yerləşdir. Sahil küçəsində bütün əlavə tikililərlə birgə yerləşən, dar müxtəlif küçələri dirənən həmin bu ev zəmanədən kənarında yer alan memarlıq ansamblın mərkəzi sayılan “Qız Qalası” ilə birgə şəhərə gözəl görünüş verir. Həmin binadan əlavə ona həmçinin Balaxanı küçəsində, hazırki Füzuli küçəsi, 39 ünvanında yerləşən şəxsi mülk, eləcə də Mərdəkan qəsəbəsindəki mənzərəli və gözəl villa məxsus olmuşdur.

Mərkəzi sahil küçəsində yerləşən, XX əsrin əvvəlində inşa olunmuş evlərin böyük əksəriyyəti neft sənayeçisi Musa Nağıyevə məxsus idi, onların yaradıcısı isə polşalı memar Yuzef Ploşko olmuşdur. Sənətsünaslıq elmləri namizədi Mehriban Novruzovanın sözlərinə görə, “1900-cü ilin əvvəlində ingilis pionerlərin fəaliyyəti ilə (1860-cı illərə təsadüf edir) müqayisədə müəyyən gecikmələrlə də olsa Bakıda memarlığın yeni üslubu – modern inkişaf etməyə başlamışdır. Modern üslubu müasirləri və gələcək nəsilləri təkcə valeh etməmişdi, həm də memarlıqda və incəsənətdə əsl inqilab edə bilmişdir. Modern əsərlərinin stilistikası adət və ənənələrin əsrlər böyü hökmranlıq etmiş diktəsindən və buxovlarından azad olurdu və XX əsrə yaradıcılıq sərbəstliyi, azadsevərliyi və estetikizmi ilə zənginləşdirmişdir. Modernin gəlişi memarlıq sistemində epoxal dəyişikliklərin baş verməsi demək idi. Yuzef Ploşko özünü müxtəlif üslub istiqamətlərində realizə edə bilmişdir. Bu, modern üslubunda xüsusilə nəzərə çarpırdı. Ploşko özünü həmin üslub daxilində çox gözəl hiss edir və bunu tikililərdə ifadə etməyi bacarmışdı. Bunun təsdiqini

Bakının 28 May küçəsi, 4, 6 və 10 ünvanlarında yerləşən yaşayış evlərinə baxdıqda aydın şəkildə görə bilirik. Modern həm fasadın səthi üzərində, həm də onun fəzalı layihə həllində son dərəcə aydın oxunulur. 28 May küçəsində respublikamızın ən qabaqcıl tədris müəssisələrindən biri – Tahir Həsənov (keçmiş Puşkin) adına 23 sayılı orta ümumtəhsil məktəbi yerləşir. Həmin məktəb öz fəaliyyətinə 1920-ci ildə başlamışdır. Yadda saxlamaq lazımdır ki, 1920-1930-cu illərdə Bakıda idiş və yəhudi-tat dillərində tədris həyata keçirən məktəblər fəaliyyət göstərirdi, 1938-ci ildə onların hamısı bağlanmışdır və yalnız 23 sayılı məktəbdə tat sinifləri 1948-ci ilə qədər öz fəaliyyətini davam etdirmişdi.

Bakının “Neva prospekti” – 28 May küçəsi burada yerləşən tikililərin iri miqyası, fasadların memarlıq işlənməsinin yüksək keyfiyyəti ilə seçilir. Telefon küçəsinin əhəmiyyəti haqqında XX əsrin rus tədqiqatçısı N.Pereveşikov soruq kitabçasında yazırdı: “Bu küçə, onun ticarət əhəmiyyətini nəzərə almasaq, bununla maraqlıdır ki, mənim ehtimallarıma görə o, bir o qədər də uzaq olmayan gələcəkdə Peterburqdakı Neva prospektinin oynadığı rola malik olacaqdır”. N.Pereveşikovda belə assosiasiyanın yaranması tamamilə başa düşüləndir, 28 May küçəsini Sankt-Peterburqun mərkəzi küçəsinin kiçildilmiş surəti də adlandırma bilərik, o, öz möhtəşəmliyi və tarixi binaların xeyli sayda olması ilə insanı heyrtləndirir, və bu binaların hər birinin öz maraqlı tarixi, müstəsnalığı vardır.

Hazırda Azərbaycan tarixi muzeyi yerləşdiyi bina məşhur xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin evi olmuşdur. Bina 1895-1901-ci ilə Bakı şəhərinin baş memarı İ.V.Qoslavskinin layihəsi üzrə inşa edilmişdir. Tikinti aparılan zaman müxtəlif memarlıq üslublarından istifadə olunmuşdur. Belə ki, simmetrik baş fasad italyan Renessansının möhtəşəm üslubunda tikilmişdir, təmizlik otağı – fransız rokoko üslubunda, yemək otağı – flamand barokko üslubunda, yataq otağı isə modern üslubunda yaradılmışdır.

Bir il ərzində, yəni 1893-1894-cü illərdə hazırkı “İstiqlaliyyət” küçəsində növbəti gözəl bina inşa edilmişdir. Bu möhtəşəm memarlıq əsəri memar qoslavskinin layihəsi üzrə ucaldılmışdır. Bu üçmərtəbəli mülk onunla məşhurdur ki, burada Bakını ziyarət etmiş İran şahinşahı Muzafəddin qalırdı. Bu tikilinin

layihəsi çərçivəsində klassisizm və modern bir araya gətirilmişdir. Məşhur memar Qoslavskinin digər memarlıq əsərləri olduğu kimi, bu ev də həm fasadların detallandırılmış bəzədilməsi, həm də interyerin müstəsna dərəcədə düşünülmüş halda ərsəyə gətirilməsi ilə oyuna bilər. Bu məhəllədə sonuncu bina tam haqlı olaraq XX əsrin əvvəlinin memarlıq abidəsi kimi dəyərləndirilə biləcək bir evdir. Bu, Sadıxova qardaşlarının mülküdür. Bu gözəl bina keçmiş Sadovaya küçəsində, dənizə tərəf aparan dik enişdə ucaldılıb. Bakının ən maraqlı və cəlbedici tikililərdən biri Kərbəlai İsrafil Hacıyevin mülkü hesab olunur. O, modern üslubunda inşa edilmişdir, layihəsi isə İ.K.Ploşko tərəfindən işlənilib hazırlanmışdır. Binanın kompozisiya həlli qeyri-adiliyi ilə diqqət çəkir. Fasad iki tərəfdən eyni olmayan qüllə üsttikililərlə bəzədilib. Məharətcəsinə bəzədilmiş arkalar yuxarıya doğru istiqamətlənmiş meyllərin ifadəsidir. Uzun illər ərzində istismarda olmuş bina dik enişdə yerləşir və plastik həllin nəfisliyi, eləcə də dekorlanmanın qeyri-adi stilistikası ilə insanları heyretə gətirir.

Azərbaycanın müasir memarlığı özündə əvvəlki dövrlərin irsini cəmləşdirmişdir. “Modernist”, “müsəlman”, “klassik”, “qotik” və bu kimi digər üslubların müxtəlifliyi yenidən ucaldılan binalarda və tikililərdə müşahidə olunur. Burada “milli” memarlığa daxil olan elementlərin mövcudluğu açıq-aydın görünür. Hazırda Bakı şəhərinin zahiri görünüşünün yaxşılaşdırılması istiqamətində dövlət tərəfindən məqsədyönlü siyasət həyata keçirilir. Yeni yaşayış evləri və inzibati binalar ucaldılır, köhnə memarlıq tikililərin fasadları bərpa olunur, şəhərin park və fontan zonasının abadlaşdırılması işləri aparılır. Paytaxtın memarlıq siması sürətlə dəyişir.

2.3. İnteryerdə “modern” üslubu

Modern üslubunda hazırlanan interyer dekorun və mühitin bədii vəhdəti ilə, bütün detalların ritmik həmahəngliyi ilə seçilir. Naxışlı keramikanın, əymə döymə metalın, “təsviri” vitrajın üzən ritmlərində müşahidə olunan qeyri-adi qaydada bükülən asimmetrik xətt daxili məkanın formasını təyin edən başlıca element qismində çıxış edir. Bütün interyer sarmaşan dalğayabənzər xəttin ornamental naxışları ilə doldurulub. Üslubun başlıca əlaməti – dekorativlikdir. Üslubun başlıca motivi – sarmaşan bitkidir. Üslubun başlıca prinsipi – təbiətə bənzətmədir. “Heç bir ev digərinə bənzəmir” ifadəsi bu istiqamətin şüarıdır. İnsanın qəlbi nə qədər incə və dərindir, onun yaşadığı mühit də bir o qədər mürəkkəb və qəliz olacaqdır. Modernin mahiyyəti gözəlliki və komfortdur.

İnteryerdə modern üslubunun yaradılması – qarşılıqlı münasibətlərin üçsəviyyəli sistemidir. Bütün bunların interyerin digər üslublarına da aidiyyəti var: radikal – interyer stilistikasının bütün, hətta ən incə normalarına belə müvafiqlik; miqyaslı-dekorativ – memarlıq elementləri hesabına üslubun əsas xətti yaradılır; səthi-asanlaşdırılmış - əsas diqqət yalnız interyerin üslubunun səciyyəvi vurğularına və rəng qammalarına yetirilir.

Modern üslubu daxili məkanın qeyri-adi planlaşdırılması ilə zəngindir. Mirvari-boz, incə-bənövşəyi çalarlar modern üslubu üçün münasib rəng palitrası qismində obyektiv surətdə müəyyənləşdirilib. Dekorativ-ornamental tərtibat müxtəlif güllərin – irisələr, lalələr, suzanbağı, müxtəlif həşaratların – iynəcələr, şala cırcıramalar, eləcə də müxtəlif quşların və onların lələklərinin istifadəsini nəzərdə tutur.

Modern üslubunda ev – vahid orqanizmdir və burada hər bir detal böyük əhəmiyyət kəsb edir. Otaqların planlaşdırılması, məhraba üçün qarmaqcıq, çarpayı yaxın kiçik masa – bu “orqanizmin” istənilən hər hansı elementi həyati əhəmiyyətlidir. Qonaq otağında mütləq əyilmiş ayaqcığa malik masalar və oturacaqlar olmalıdır; yumşaq mebel üçün əsas üzlük – atlas və ipəkdir. Rənglər sönük, solğun, daha yaxşı yarımçalarlar, açıq yaşıl qamma və bənövşəyi rəngin

çaları xüsusilə populyardır. Dolğun qızıl və oxra, mirvari-boz rənglər də həmçinin xarakterikdir.

Bu üslubun köməyi ilə interyerin planirovkasında mövcud olaq çatışmazlıqları, otaqların bölgüsündə düzgün olmayan formaları, divarların, tavanın, hətta döçəmən səthində olan nöqsanları asanlıqla və əlverişli surətdə gizlətmək mümkündür.

Klassik interyerin canlandırılması üçün əsas materiallardan biri – ağacdır, təkcə döşəmələrin örtülməsi qismində istifadə olunmur, həmçinin dekor işlərinin yerinə yetirilməsində əsas material rolunda da çıxış edir. Bu növdə olan interyerin tərtibatında ən mürəkkəb məsələ - örtülmələrin, üzləmənin və dekorun bütün obyektlərinin üzvi surətdə uzlaşdırılmasına riayət etməkdir.

Şüşə döşəmələri, yuxarıya doğru yönələn pəncərələr, arakəsmələr, qapılar, rəsm əsərləri də daxil olmaq şərti ilə istənilən hər hansı dekorativ elementlər modern üslubunun stilistikasını müəyyən edən elementlərdir.

Modern üslubunda şüşənin köməyi ilə əsas, ümumi rəng qamması ilə kontrast yaradan elementlər daxil edilir. Sönük çarlarda tərtib edilmiş ümumi interyer pəncərələrdə yer alan mozaikalı rəsmlər sayəsində rəngli işıq ləkələri ilə dolmuş olur. Bütün zamanlarda kifayət qədər populyar olan Luis Tiffanidən olan məşhur istehsal texnikası üzrə hazırlanmış vitrajlar bədii incəsənət ustalarının rəsm əsərləri üzrə yaradılır. Modernin parlaq nümayəndələri arasında Qustav Klimt və Alfons Muxa kimi rəssamların, Rusiyada isə Viktor Mixayloviç Vasnetsovun adını qeyd edə bilərik.

Geniş ikitaylı qapıların tağşəkilli yaxud düzbucaqlı forması; səthlətin üzərində mozaik dekor elementlərinin mövcudluğu; yuxarıdan və yan tərəflərdən kiçik pəncərələrlə haçiyələnmiş qapı yeri, sıx-sıx dekorlaşdırılmış vitrajlar – bütün bunlar modern üslubunun fərqləndirici cəhətləridir və onlar əlavə məkan, fəzanın olması hissini yaradır.

Metaldan istisna olaraq dekorativ məqsədlər üçün mütləq əlavələr şəklində istifadə edilir. Nəbatat motivləri təkrarlayan elementlər interyerə tamamlanmış görünüş və bədii ifadəlilik vermək üçün nəzərdə tutulub.

İnteryerin vahid orqanizmində xalçaların başlıca məqsədi – onun təmtəraqlı müxəlləfatını tamamlamaq, təkmilləşdirmək. Onlar həm təbii, həm də süni materiallardan hazırlanır, ayrılmaz cəhəti isə - bu üslub üçün xarakterik olan incə və zərif naxışların mövcudluğu. XIX-XX əsrlərin astanasında təsviri incəsənət sahəsində yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmuş böyük ustaların xalçaçılıq üslublaşmaları kifayət qədər geniş yayılmışdır.

Modernin estetikasına uyğun olaraq, interyerə daxil olan elementlər bədii nöqtəyi-nəzərdən mükəmməl və əsaslı surətdə işlənməlidir: sürahı və pilləkən hasarlanması çiraqlar və hətta qapı dəstələri ilə vahid üslubda olmalı idi.

Divarların rəng həllinə dəqiq və dürüst surətdə çalara görə uyğunlaşdırılmış, bir çox hallarda sadə həndəsi formaya malik pərdələr üçün ağır və bahalı parça vasitəsilə interyerin tərtibatı tamamlanır və zənginləşdirilir. Yastıqların və mebel üçün üzlənmənin rəngi fəal rəng elementi şəklində nadir hallarda çıxış edir. Əgər interyerdə büküklərin, dalğayabənzər modernist formaların sayı çox deyilsə, onda heyvani və nəbatat aləmin naxışları müşahidə olunur. Parlaq rəngli obyektlər istisna olunur. Naxışlar nazik berrəngli xətlər şəklində yerinə yetirilir.

Üslubun interyerində praktiki olaraq bütün rənglərdən istifadə etmək mümkündür. Əsas rol çalarlar üzərinə qoyulur, onlar yumşaq və ağardılmış olmalıdır. Bu cür rəng effekti modern üslubunda yumşaq interyerə xas olan ahənglik və sakitlik nümayiş etdirir. Rəngin seçilməsində üç mərhələ mövcuddur: üstünlük təşkil edən fon rənginin seçimi, dekorun fəal rəng elementlərinin müəyyənləşdirilməsi, əlavə rəng teksturaların cəlb edilməsi yolu ilə üslubun təsbit edilməsi.

Açıq rəng çalarları məkanın vizual nöqtəyi-nəzərdən böyüdülməsi kimi üslubun növbəti tələbini yerinə yetirir. Modern üslubunda interyerin tərtib edilməsi üçün digərləri ilə müqayisədə daha çox aşağıdakı rənglərdən istifadə olunur: qum rəngi, sarı-şaftalı, ağ, navaxo, kətan rəngi, limon-krem rəngi, akvamarin-ağ rəngi, solğun-tönd göy rəngi.

Modern – bu, çalarların oyunu ilə nəzərə çarpdırılan xətlərin yumşaqlığıdır. Modern üslubunun klassik icrasında yumşaq şaftalı fon rəngindən istifadə olunur,

fəal elent qismində isə - ağac yaxud yumşaq axarlı formalara malik əlvan rəng mozaikası. Modern üslublaşması çərçivəsində müəyyənədiçi məqam şüşənin, metalın yaxud ağacın istifadəsinə edilən vurğudur. Əlavə teksturalar fəal rəngli elementlərlə birləşmədə fonun rəng ansamblını tamamlayan rəng baxımından maksimum dərəcədə ifadəli olmalıdır. Əgər ümumi fon rənginin və fəal elementin uyğunlaşdırılaraq seçilmiş rəngin çaları təbii çalarlara yaxındırsa, o zaman yekunlaşdırıcı material qismində ağac, melxior, eləcə də parlaq girdə (ovalşıkıllı, formasız) müxtəlif rəngli kişik şüşələrdən parçalarından ibarət pəncərələrdə yığılan mozaika və s. çıxış edə bilər. Əgər fon üçün təbii mənşəli rənglərdən uzaq bir rəng seçilibsə, onda əlavə rəng teksturalara qarşı irəli sürülən tələblər bundan ibarətdir ki, onlar soyuq və tünd olmalıdır. Belə olan halda tünd ağac növləri, polad, farfor daha münasibdir. Bu, interyerin xarakterinə kəskinlik əlavə edəcək və rəng hissiyatının çatdırılmasını gücləndirəcək.

Bölmə III. Modern – gözəlliyə daim can atma rəmzi

3.1. Geyimdə “modern” üslubu

Dəb dövrlər üzrə inkişaf edir. XIX-XX əsrlərin astanasında gələcək dəyişikliklərin baş verməsi üçün zəmin artıq tamamilə formalaşmışdır. Həyat tərzinin özü dəyişikliklərə məruz qalırdı. Modern həmçinin dəbə də güclü təsir göstərmişdir, çünki dəbi istisnasız olaraq incəsənətin bir növü kimi dəyərləndirməliyik. Dəb əsilzadə zümrənin imtiyazı statusundan məhrum edilmişdir. Onun sadə insan kütləsinə çıxması prosesinə start verilmişdir. Modern özünü incəsənətdə tam yeni bir fenomen kimi təqdim etmişdir. Adından da göründüyü kimi, bu yeni üslub əvvəlki dövrlərin üslublarının heç birinə bənzəmirdi. Modern üslubu tamamilə yeni istiqamət olmaqla böyük təmtəraqlı libasları və mürəkkəblikləri qətiyyətlə rədd edirdi. Təəccüblü deyil ki, Uilyam Morris, Klimt, Uitsler, Alfons Muxa, Obri Berdsley və bu kimi digər istedadlı rəssamlar tərəfindən modern dövründə yaradılmış obrazlarla gətirilmiş islahatçı libaslar müasir dəbin mənzərəsilə üzvi surətdə uyğunluq təşkil edir. Modernin əsas ideyası – başlanğıca, təbiətə müraciətdir. İlhamın əxz edilməsi və təbiətin özündə mövcud olan gözəlliyə söykənərək stilistik üsulların işlənilib hazırlanması. Yaradıcı yönəldilmələri dizaynerlər təmtəraqlı güllərə, budaqların gözəl bükülərə, zərif kəpənəklərə və s. müşahidə etməklə əxz edirdilər. Dəbdə xanım-kəpənək obrazı hökm sürməyə başlayır, bu gözəllik və ətirli çiçəyin zərifliyini saçan gözəl məxluqdur.

1900-cu illərdə islahatlar libasları silueta görə olduqca qəşəng və zərif olmağa başlayır, “dəb diktatorları”nın korsetə modelləşdirilmiş geyim əşyaları ilə müqayisədə daha komfortlu görünür. İslahatlar libasları öz biçiminə, fasonuna görə daha mütəlifliyi ilə diqqət çəkir, modern üçün ənənəvi olan dekorla kostyumun kompozisiyasına üzvi surətdə məhdud birləşməsi ilə bəzədilir, gözəl tikişi ilə fərqlənir. Əgər modern geyim əşyalarını dekorun kütləsindən “azad etsək”, onda konstruksiyanın necə sadə və lakonik olduğunu aydın görə bilərik.

Modern üslubunun adının özü insanı çaşdırma bilər: belə təsəvvür yaranır ki, söhbət bir əsrdən artıq bundan əvvəl yaradılmış üslubdan deyil, modernizmdən, yenilikçi ideyalardan və müasir formaların axtarışından gedir. Nəticədə qarışıqlıq əmələ gəlir və istənilən hər hansı dəbli yenilikləri modern adlandırmağa başlayırlar. Modern üslubu – dəblə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə daha böyük bir hadisədir. Modern təbii gözəlliyə, onun təbiət formasına daim can atmanı simvolizə edir, bununla əlaqədar bütövlükdə üslubun hamısı olmasa da, onun ən müəyyən tərkib hissələri aktuallığın pik nöqtəsində hər zaman yer almış olur. Modernin aqibəti bundan ibarətdir ki, o, heç zaman dəbdən düşməyəcək. Çünki çiçəyin gözəlliyi kəpənəyin incəliyi və zərifliyi qədər daimidir.

Müasir dizaynerlər modernə qarşı laqeyd ola bilməzlər. Onlardan bir çoxları həmin dövrün paltarlarının stilistikasında ilham əxz edirlər.

Modern üslubunda geyim əşyaları işləyib hazırlanmış və onları bütün dünyaya nümayiş etdirmiş ilk kutüryerlərdən biri fransız Modelyer Pol Puare olmuşdur. Həmin kutürye geyimdə yeni bir istiqamətin – «art nouveau» (ar-nuvo) adı ilə tanınan istiqamətin yaradıcısıdır. Paurenin kolleksiyasına həm Şərqi motivləri, həm qədim tarixin sədələri, həm kimono həm tuniklər daxildir. O, eyni zamanda həm antikliyi, həm də ekzotikanı böyük ustalıqla birləşdirə bilir. Qadın silueti üzərində işləyərkən, dizaynerlər var gücü ilə onu kəpənəyin yaxud çiçəyin formasına oxşatmaq məqsədilə əllərindən gələni edirdilər, modern dövrünün qadın geyiminin ən geniş yayılmış simvolları isə - suzanbağı, xrizantem (payız gülü) və orideya olmuşdur. Bədən düzüst şəkildə iki hissəyə bölünürdü və bunun nəticəsində S-şəkilli obrazlı siluet əmələ gətirilərək əsas burğu libasın bel xəttinə yönəldilirdi. Aşağı hissə geniş yubka sayəsində nəzərə çarpırdı. Modern üslubu daha geniş və komfortlu libasa güzəştə getmiş, korsetlərdən imtina etmişdi, ona düzgün biçim vermişdir ki, nəticədə həmin libas qadın fiqurasını incəliklə bürüyürdü. Bu prosesdə böyük rol Aysedora Dunkana ayrılmışdır. 1903-cü ildə yüngül yarımşəffaf parçadan hazırlanmış, sərbəst biçimli və korsetsiz peplos libasında baş tutmuş onun çıxışı əlamətdar olmuş və böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır. Modern üslublu geyimdə təkə libasın silueti deyil, həm də bütün

detallar, hər şeydən əvvəl isə dekor olduqca əhəmiyyətlidir. Libaslar rəsmlər, applikasiyalar və tikmə naxışları ilə dekor edilirdi. Ornamentin ən populyar mövzüsü qismində çiçəklər, yarpaqlar və yosunlar göstərilə bilər. Naxışlar paltar üzərinə asimetrik qaydada yerləşdirilir. Modern üslubunda tikilən libasların hazırlanmasında istifadə olunan parçalar isə muncuq və daşlarla bəzədilir. Böyük dairəvi şlyapa və iri bijuteriya isə obrazı tamamlayır. Zəmrədən, dəridən, ipəkdən hazırlanmış ayaqqabı mühüm rol oynayır, onu bantlar və xırda toqqalarla dekor edirdilər. Əhalinin tamamilə bütün təbəqələri modern üslubunda tikilmiş geyimdən istifadə edirdi, və məhz ayaqqabı bu və ya digər insanın müəyyən sosial qrupa mənsubiyyətini nümayiş etdirirdi.

Zəmanənin tələblərinə əməl etməklə, illər keçdikcə üslub dəyişikliklərə məruz qalırdı. Belə ki, bir zamanlar qarderobun ayrılmaz hissəsi olmuş korsetlər rahatlığa çox istiqamətləndirilmiş qarderob əşyalarına öz yerini verməli oldu. Bəzi əşyalar əşyalar dəyişməz olaraq qalmağa davam edir, belə ki, modern üslubunun qadın-çiçək obrazı hər zaman aktualdır və onun nə vaxtsa öz cəlbediciliyindən məhrum olacağını ehtimal etmək, demək olar ki, mümkünsüzdür.

Müasir modern üslubu üçün nəzərə çarpdırılan incəlik və zəriflik, rəvan xətlər, incə çalarlar və çiçək printləri səciyyəvi xarakter daşıyır. Üslubun üsusiyyətlərinə bol, lakin hədsiz dərəcədə olmayan dekoru aid etmək olardı. Libaslar əvvəlki paltarları təkrarlamır, ancaq modern üslubuna xas olan detalların böyük əksəriyyəti ən müasir modellərdə də qüvvədə qalır.

Hal-hazırda da modern üslubunun qeyri-adiliyi ona sadıq olan bir çox dizaynerlərin fantaziyasını həyəcanlandırır. Onların arasında Prada, Kristian Lakruani, Anna Suini qeyd edə bilərik. Müasir modern üslubu üçün düzgün formalardan uzaqlaşma və xətlərin ifadəli qeyri-dürüstlüyünə müraciət etmək səciyyəvi xarakter daşıyır. Bu üslubun pərəstişkarları arasında bükük, rəvan xətlərdə özünü büruzə verən təbiilik rəğbətlə qarşılanır. Bu gün də dizaynerlər “ar-nuvo” üslubunda əsas vuruğu nəbatat ornamentləri üzərində cəmləşdirirlər. Müasir dəb daim keçmiş dövrlərdə ilham mənbəyinin axtarılarına çıxır. Moderndəki müasir istiqamət üçün incə xətlər, geyim əşyalarının zərif

çalarları, təbiətə müraciət – çiçək ornamentləri və təbii gözəllik yenə də aktual olaraq qalmaqda davam edir. Belin incə xəttini nəzərə çarpdıran və sərbəst geniş yubkalı libas olmadan modernist üslubu təsəvvür etmək çətindir. Modellerlər incə pərvaz edən kəpənəklərin qadın fiqurası ilə oxşarlığı göstərməyə çalışırlar. Modern üslubunda xeyli sayda dekor və aksesuarlar mövcuddur.

Modern üslubunun daha bir parlaq nümayəndəsi Aleksandr Makkuindir. Həyatında “Dözülməz britaniyalı” ləqəbini almış bu şəxs reptiliyaların (sürünən heyvanların) dərisinə bənzər öz modellərini parlaq printlərlə bəzəməyi çox sevirdi.

Kiçik çanta-kissetlər, geniş qıraqlı şlyapalar, şərfələr, şəbəkəli krujeva yaxud daşlarla dekor edilmiş bəzək əşyaları. Bu istiqamətə istənilən ayaqqabı uyğunlaşdırmaq mümkündür, başlıcası yadda saxlamaq lazımdır ki, seçilmiş ayaqqabı nazik dabanə və iti buruna malik olmalıdır. Həmçinin belə ayaqqabının çiçəkli printi yaxud çiçəklərlə bəzədilmiş dabanə ola bilər.

Müasir modern üslubu bir çox müasir modellerlər tərəfindən sevilmişdir. Onlar əsasən parlaq çalarların əlavə olunması ilə tünd rənglərdən istifadə edirlər. Onların rəng qammasına bej, qarışıq-qırmızı, ağ və göy rənglər daxildir.

Özünün inkişafı prosesində modern üslubu konservativ və islahatçı cərəyanlara bölünmüşdü. Konservativ üslub nəzərdə tuturdu ki, qəncə xanım onun siluetini daha da incə və zərif edəcək korseti taxmalıdır. İslahatçı üslub isə qabaqcıl həkimlərin dəstəyi ilə insan sağlamlığı üçün olduqca zərərli olan korsetdən istifadə edilməsini ümumiyyətlə rədd edirdi. Uzun əsrlər ərzində klk dəfə modellerlər düşünməyə başladılar ki, qadının geyimində rahatlıq gözəlliklə bərabər eyni dərəcədə mühüm amil kimi dəyərləndirilməlidir. Dəbli, ancaq münasib və əlverişli olmayan tualetlər yersiz dəbdəbə kateqoriyasına keçirilmişdir. Sərbəst, aşağıya doğru genişlənən libaslar meydana gəlməyə başladı, onlar insan hərəkətlərini məhdudlaşdırmır, lakin bununla yanaşı son dərəcə eleqant və dəyişməz olaraq incə qalmaqla qadın fiqurasının bütün təbiiliyini və yüngüllüyünü nəzərə çarpdırırdı.

Modern üslubunu yaradan rəssamlar kostyumda islahatlar aparmaqla onu yeniləməyi təklif edirdilər. Bədii niyyətin bütövlüyü yeni keyfiyyət kateqoriyasına keçid almış və modern yaradıcıları tərəfindən təqib edilən bir hədəfə çevrilmişdir.

Memarlığın, monumental rəssamlığın, heykəltaraşlığın möhkəmləndirilmiş və qüvvətləndirilmiş səyləri ilə yaradılmış, insanın “tamamilə dəyişməsinə” səbəb olan yeni mühit ona (insana) güclü emosional təsir göstərməli idi. Eklektikaya xas olan konstruksiya və dekorun uyğunlaşdırılmaması problemi utilitar formanın bədii interpretasiya yolu ilə aradan qaldırılırdı. Əşya bütöv bir sistemin ayrılmaz hissəsinə çevrilirdi və özünün münfəridliyini itirirdi.

Yeni forma və ideyalar yeni zamanın tələbinə çevrilmişdir. Libasların əvvəlki dəbdəbəsi, təmtəraqlığı və mürəkkəbliyi öz aktuallığını tədricən itirməyə başlamışdır. Bunun bariz nümunəsi ondan ibarətdir ki, üslub uzun müddətə qalır – bu, geyimdə modern üslubudur. Və yaşın kifayət qədər çox olmasına baxmayaraq, həmin üslub bu gen də öz aktuallığını qoruyub saxlamağa nail olmuşdur. Üslubun xarakterik cəhətləri – nəbatat aləmindən iqtibas edilmiş ornamentlər və yumşaq, xəfif-xəfif axan xətlər, dolğun çalarlar və onların qara, sakit fonla birləşdirilməsi, bel xətti nəzərə çarpdırılan siluet və yüngül, “uçan” parçalar, – modern üslubunun bütün bu xüsusiyyətləri bu gün də yüz il bundan əvvəl olduğu kimi populyardır. Hazırda, XX əsrin əvvəlində modern üslubunda tikilən geyim əşyaları yeni doğuluş dövrünü yaşayır və böyük şəhərin trendi olaraq dəyərləndirilməlidir. Bu üslub parlaq fərdi obraz yaratmaq, boz kütlənin içərisindən seçilmək hədəfinə nail olmaq üçün bütün lazım olanları təqdim edir. Biçim, orijinal rəng həllərinin müxtəlifliyi, aksesuarların zəngin seçimi. Məhz onlar qadına müasir dünyada öz zərifliyini və incəliyini duymaq imkanı verir. Hətta əgər dəb aləminə qadın-döyüşçü obrazı, minimalizm, ciddi klassika yaxud uniseks üslubunda idman paltarı daxil olursa, modern üslubunda effektiv detalların köməyi ilə həmin obrazı hər zaman yumşaltmaq və ona kiçicik də olsa cazibə əlavə etmək hər zaman mümkündür. Hal-hazırda modern üslubu geyimdə hökm sürən yeknəsəqlikdən bezənlər üçün onların obrazlarını açmağa kömək edə bilər. Bundan həmçinin brutal obrazlardan incə və zərif libaslar aləminə getmək istəyənlər də yararlanırlar.

3.2. Dekorativ-tətbiqi incəsənətdə “modern”

Dekorativ-tətbiqi incəsənətdə modern bədii istiqamətdə, qabaqcıl incəsənətin müxtəlif istiqamətlərində birləşdirici üslub qismində çıxış edir.

Dekorativ-tətbiqi incəsənət əsərləri hazırki dövrün müasir mədəniyyətindən ayrılmaz hesab olunur, onlar məişət tərzi ilə sıx bağlıdır, bu və ya digər meyilli dövr üçün arakterikdir, milli xüsusiyyətlərə malikdir. Formaların yenilənməsi istiqamətində ortaya qoyulan səylər məişət, tualet və qab-qacaq əşyalarında özünü daha əyani surətdə büruzə vermişdir. Tətbiqi – öz əsəri üzərində çalışan rəssam məmulatları dekor edərək və bəzəyərək kifayət qədər mürəkkəb bir məsələnin həlli üzərində işləyir - əşya, gözəllik və orijinallıq formalarında harmoniyanın uzlaşdırılmasına və birləşdirilməsinə, habelə istifadə nöqtəyi-nəzərdən rahatlığa nail olmaq.

Dekorun yaradılması zamanı geniş surətdə istifadə olunan elementlər qismində təsviri incəsənət və ornament göstərilə bilər. Bunlar rəssamlığın, heykəltaraşlığın və qrafikanın birləşmələri ola bilər. Bir çox hallarda təsvir yaxud ornament incəsənət əsərinin formasının əsasını təşkil edir.

İncəsənətin ən qədim növ müxtəlifliklərindən biri həmçinin taxta səthi üzərində bədii oymadır. Bu cür oyma həm də əşyaların modern üslubunda dekor edilməsi prosesində də istifadə olunurdu. Müstəvi fonda dinamikəni ifadəli surətdə çatdıran dalğayabənzər xətlərin tətbiqi – modernin səciyyəvi cəhətlərindən biridir. Ustalar fərdlilikdən, nəbatat və heyvan aləminin assimetriyasından ilham əxz edirdi, hərəkətin kəskinliyinin əksini yaradan formaları rədd edir və rəvanlığa, sakit axarlığa üstünlük verirdilər. Yaradılan əsərləri maksimal estetik təsirə, təbiətin harmoniyasının həmahəngliyinə tabe etdirərək, modern vahid qaydalar diktə edir və eyni zamanda olduqca demokratik qalması, yaradıcı axtarışlar üçün geniş bir meydanı saxlamağa bacarırdı.

Bədii oymada şərti olaraq üç əsas üsul qeyd edilə bilər – müstəvi, kəşik və relyefli. Onların hamısı növlərə və istiqamətlərə bölünür: şəbəkəli (novcuqlu) və həcmli (heykəltaraşlıq) oymalar. İstiqamətlərdən hər birini verilmiş tətbiqi

incəsənətin müxtəlif sahələrində istifadə edilir. Şəbəkəli kəsik oyma ilə evləri, müstəvi oyma ilə - ağacdən hazırlanmış müxtəlif məmulatları bəzəyirlər. Daha qədim və rahat üsul həndəsi oymadır – bu, müstəvi oymanın alt növüdür. Müstəvi oymadan əsa fərqləndirici cəhət bundan ibarətdir ki, naxışlar müstəvi üzərində yerləşdirilir, kəsik oymada isə fon naxışın vurulmasından sonra kənar edilir və hazır məmulat şəbəkə olaraq gözə dəyir. Relyefli oyma daha dərin ornamentə malikdir, ondan mebel əşyaların və interyerin bəzədilməsi üçün istifadə olunur. Ağac üzrə oyma işinin ən çətin və mürəkkəb istiqaməti heykəltaraşlıq oymasıdır, çünki rəssam fəzanı və məkanı hiss etməli, oymanın, demək olar ki, bütün üsullarına bələd olmalı, eləcə də obyektə hərtərəfli təsvir etməyi bacarmalıdır. Bədii oyma icra texnikasına görə fərqlənir, çünki ağac müxtəlif xüsusiyyətli təbii materialdır.

Vaxtilə metaldan hazırlanmış əşyalar insan tərəfindən məişətdə istifadə olunmağa başlamışdır. Bəzəklərin meydana gəlməsi – növbəti mərhələdir. Məişət bəzəkləri qismində çıxış edən yaxud fərdi bəzəklər kimi istifadə edilən metal məmulatlara olan maraq bu günə qədər itirilməmişdir. Metal üzərində naxışlar, fiqurlu tökmə, döymə, oyma və digər üsullara əvvəlki kimi tələbat var. Əsas vurğu elastik formalarda nəbatat naxışlarının yaradılmasına edilir. Belə yanaşma metal konstruksiyaları fantastik çiçəklərin pöhrəliklərini xatırladır. Art-nuvo üslubun simvolları – orijinal və incə formalı siklamen (Alp bənövşəsi) çiçəyi və “su” bitkiləri: suzanbağı, iris, yosun, eləcə də üslublaşdırılmış heyvanlar və yumşaq hərəkətli xətlərə malik nəbatat formaları.

Filiqrani texnikası qədimdən məlumdur. Zərgərlik incəsənəti məmulatlarının yaradılması prosesində bu texnikadan istifadə olunurdu. Bu zaman qiymətli yaxud əlvan metallardan olan saplar buruluq və sıraya sıx-sıx düzülmüş dəncikləri xatırladan nazik kəndiri əmələ gətirir. Müxtəlif filiqrani texnikaların köməyi ilə zərgərlik məmulatları yaradılır: üzüklər, diademalar, sırğalar, gözəl məişət əşyaları – mücrülər, kiçik vazalar, duzqabılar.

Mebelin bəzədilməsi, dekorun mütəlif elementlərin hazırlanması üçün qədim zamanlardan metalloplastikadan istifadə olunurdu. Təsvir metal daşıyıcısının səthi üzərində basma üsulu ilə yaradılırdı.

Dünyada şüşədən hazırlanmış ən böyük kompozisiya Las-Veqasda yerləşən Bellagio otelindədir. Bu kompozisiyanı iki mindən artıq əllə hazırlanmış şüşəli çiçəklər təşkil edir. Kompozisiyanın adı - Fiori di Como. Onun müəllifi şüşəçi D.Çixuli əlli ilə yaxıdır ki, dünyanı yaratdığı əsərlərilə sevindirir. Onun işlərin çoxsaylı sərgiləri dünyanın bir çox sərgi salonlarında təşkil olunurdu. İki il və bir neçə yüz insan – Fiori di Como kimi əsəri yaratmaq üçün məhz bu qədər güc və resurslar sərf edilmişdir. Kompozisiyanın motivi – yazda İtaliya düzəngahların mənzərələridir.

Rene Lalik – son dərəcə istedadlı rəssam, zərgərlik məmulatların hazırlanması ilə yanaşı şüşədən müxtəlif məmulatların – bokalların, vazaların və kiçik heykəllərin hazırlanması ilə də məşğuldur, onun məmulatları bu günə qədər əsl incəsənət əsərləri kimi dəyərləndirilir. Lalique model cərgəsi heyvanların və quşların kiçik fiqurları şəklində, vaza və qəndillərin, 20-dən artıq modeli olan təkrarolunmaz bijuteriya və təxminən eyni zayda müxtəlif rəng həlli olan xrustal məmulatları ilə təmsil olunur.

Modernin nümayəndəsi olan amerikalı rəssam və dizayner Luis Tomfort Tiffaniyə şüşədən hazırlanmış məmulatlar dünya şöhrəti gətirmişdir. Onun yaratdığı əsərlər fərdi evləri və məbədləri bəzəyir. Nyu-York şəhərində yerləşən “Metropolitan” muzeyo dünyada ən böyük şüşə və zərgərlik məmulatların kolleksiyasına malikdir. Tiffani tərəfindən icad olunmuş kiçik şüşə hissələrinin mis folqa vasitəsilə bir-birinə bənd edilməsi üsulu və şüşənin yeni növləri bədii şüşə istehsalı sahəsində əsl inqilab olmuşdur.

Muran venetsiyaya şüşəsindən hazırlanan bəzəklər olduğu kiçik formalı incəsənət əsərləri kolye, üzük, bəzək sancağı, qolbaqlar, sırğalar, kulonlar formasında təcəssüm etdirilib. Məmulatın hər biri unikaldir, hər bir fabrika özünü şəxsi istehsal sirlərinə malikdir, bəzəklərin yaradılması üzrə işlər istisna olaraq yalnız əllə yerinə yetirilir.

XIX əsrin ikinci yarısı XX əsrin əvvəli dəb və zövqlərin sürətlə dəyişməsi ilə xarakterizə olunur ki, bu da həmçinin zərgərlik məmulatlarına da təsir göstərməyə bilməzdi. Modernin həmin bu dövrü yeni və qeyri-adi formalara olan

hövəslə xatırlanır. Ənənəvi boyunbağlar, qolbaqlar, sırgalar və asma bəzəklər özünün ixtirailiği ilə heyran edirdi. Zərgərlər nadir hallarda bir bəzəyin yaradılması ilə məhdudlaşdı, zərgərlik məmulatların daha çox bütöv qarniturları ərsəyə gətirirdi. Bir çox bəzəklər xüsusi konstruksiyaya malik idi, bu konstruksiya bəzək sancağını kulona yaxud asma bəzəyinə asanlıqla transformasiya etməyə, onu qolbağın, üzüyün və s. tərcib hissəsi etməyə imkan verirdi. Zərgərlərdə sin dərəcə incə bədii zövq formalaşdı və bu xüsusiyyət təkcə yaradıcının özündə deyil, həm də istehlakçıda estetik duyğunun formalaşmasına ciddi surətdə təsir göstərmişdir. Brilliantların, yaqutların, sapfirlərin (göy yaqutların) və zümrüd kimi qiymətli daşların formalarının müxtəlifliyi və bərkidilməsi sənəti ilə yanaşı mina və eşmə (filiqran) sənəti də görünməmiş dərəcədə tərəqqi edir. O dövrün məmulatlarında eşmə naxışı müstəqil dekorativ element kimi istifadə olunur, onun ənənəvi ornamentləri həndəsi rəsmlərlə, kiçik spirallarla, nəbatat və heyvan aləminin üslublaşdırılmış motivləri ilə zənginləşmişdir. Emalda isə daha mürəkkəb və mütəlif rəng həlləri müşahidə olunur.

Dekorativ-tətbiqi incəsənətin müxtəlif növlərində fərqli-fərqli parçalardan istifadə olunur. Sapların toxunması nəticəsində əldə olunan məmulat – parçadır. Parça həm əllə, həm də xüsusi dəzgahların tətbiqi ilə istehsal olunur.

Parçaların rənglənməsi və teksturasında fərqlər mövcuddur. Sapların hazırlanması üçün xammal kimi həm təbii materiallardan – pambıqdan, ipəkdən, kə tandan, həm də sintetik materiallardan – akrildən, kaprondan, neylondan istifadə olunur. Təkrarlanan rəsmlər – toxuma materialların bəzədilməsində əsas üsuldur. Onlar boyanın doldurulması yaxud naxış tikmə və ya parçanın yaradılması prosesində müxtəlif rəngli sapların bir-birinə keçirilməsi yolu ilə əldə oluna bilər. Hal-hazırda bir çox dizaynerlər dekor qismində yastıqlardan, örtüklərdən, kreslolar üçün nəzərdə tutulmuş örpəklərdən istifadə etməyi xoşlayırlar. Modern üslubunda olan bütün bu məmulatlar yumşaq mebelin üstünü bəzəyir və, eyni zamanda, yaşayış yaxud qeyri-yaşayış sahəsinin interyerini unikal edir. Onları dekorativ-tətbiqi incəsənətin müxtəlif texnikalarının istifadəsi ilə tərtib edirlər: muncuq yaxud ipəklə tikmə naxışlar yaradır, onların üzərində müxtəlif aplikasiyalar yaradır

yaxud krujevalarla haşiyələndirirlər. Nəticədə modern üslubunda hazırlanmış interyeri bəzəyən orijinal məmulatlar əldə olunur. Dekorun mühüm elementlərdən biri də aqyırı-ayrı tekstil məmulatları olmuşdur ki, onları divarlarda tikmə naxışlar vasitəsilə rəsm əsərlərinə bənzər yaradırlar: batik, qobelenlər, xalçalar, xaçla yaxud sıx naxışla tikirlər. Belə məmulatlar rəssam ustaları tərəfindən əllə hazırlanır, çox qiymətlidir və böyük bədii əhəmiyyətə malikdir.

Qədim batik texnikasının istifadəsi ilə gözəl rəsmlərin yaradılması üçün ilk əvvəl ipəkdən istifadə edirdilər, lakin hal-hazırda materialların siyahısına pambıq, yun və sitetikada əlavə edilmişdir. Müxtəlif rəngli boyaların köməyi ilə batik ustaları yüngül rəsmlər yaradırlar ki, onlar da öz şəffaflığı və gözəlliyi ilə insanları heyran edir.

Naxış tikmə sənəti üçün parçaların müxtəlif növlərindən istifadə olunur. Onların arasında mahud, dəri, kətan, tik kimi kobud və qalın parçalar, eləcə də son dərəcə nazik, praktiki olaraq çəkisi olmayan kiseya, tül, qaz və batist kimi materiallar var. Materialların belə geniş müxtəlifliyi ağır naxış tikməli pannolar, əsl rəsm əsərləri yaratmağa imkan verir. Yaxud, əksinə, yüngül, sanki çəkisiz parçalar üzərində olduqca nazik tikmə naxışlar vasitəsilə zərif, incə, olduqca yaraşığı tualet predmetləri yaradılır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

İş çərçivəsində həyata keçirilmiş təhlil əsasında belə bir nəticə hasil olunur ki, modern üslubu meydana gəlmiş dövrə Avropada yaranmış və obyektiv cəhətlər qismində çıxış etmiş səbəblərlə diktə olunmuşdur.

İncəsənətin inkişafı prosesi çərçivəsində bu hadisənin qanunauyğunluğu yaradıcı mühitdə bu üslubun sürətlə və geniş yayılmasını təmin etmişdir. Modernin unikallığını müəyyənləşdirmiş postulatlar kimi ətraf mühitdə əşyaların quruluşunun analogiyası üzrə ən müxtəlif tərkib hissələrin üzvi sintezi, incəsənətin və memarlığın bütün sahələrində üslubun tətbiqinin mümkünlüyü, yaradıcılıq obyektlərinin dekor edilməsi elementlərinə simvolizmin harmonik qoşulması və s. göstərilə bilər. Modern incəsənət ustalarının yeni yolunun yaranışının vadaredicisi rolunda çıxış etmişdir. Bundan əlavə, bütövün yaradılması prosesi stilistik formaların tələblərindən irəli gəlmiş zaman öz yaradıcılığında “əksi olan” prinsipə əsaslanan universal fikirli bir sıra rəssamların əmələ gəlməsində də modernin rolu böyükdür.

Modernin metodologiyasında əsas vurğular öz təcəssümünü hər yerdə tapan təbiət motivləri üzərində cəmləşdirilmişdir. Nəbatat, heyvan və hətta mifoloji aləmin formalarının iqtibas edilməsi incəsənət istiqamətlərinin ən geniş spektrinin ustalarının yaradıcı axtarımlarının bəhrəsinin həyata keçirilməsində müəyyənləşdirici qaydaya çevrilmişdir. Modernin çiçəklənməsi dövründə yaradılmış incəsənət əsərlərinin, forma təşkilediciliyi, kompozisiya həlləri və dekorlaşdırma alətlərində orijinal üsulların və tapıntıların onun tərəfindən toplanılmış xəzinəsinə dəyərinin və əhəmiyyətinin şərtsizliyini qəbul edərək söyləyə bilərik ki, qarşıya qoyulmuş vəzifənin ən yüksək müvəffəqiyyət və keyfiyyət meyarı kimi həll olunmasına dair modernistlər tərəfindən sərgilənən yanaşma üslubunun inkişafının məhdudlaşdırıcısı mahiyyətini ilk əvvəl özündə gizlətməmişdir.

Modern dövrünün bitməsi XX əsrin ikinci dekadasına təsadüf etmişdir. Bunun baş verməsinin bir çox müxtəlif obyektiv səbəbləri var.

Mahiyyət etibarilə dekorativ-tətbiqi incəsənətə yönəlmiş bir üslub olmaqla, lakin, bununla yanaşı, incəsənətin və memarlığın, praktiki olaraq, bütün növlərinə öz metodikasını sirayət etməklə, modern yaradıcı mühitdə xeyli sayda tərəfdarları ilə birgə müqavimət göstərənlərin böyük kütləsi ilə üz-üzə qalmışdır. Burada iqtisadi amilin xüsusilə böyük rolu olmuşdur. Modern üslubunda hazırlanan interyerə daxil olan əşyaların texniki baxımından istehsalının bahalıq bir çox istehsalçılar tərəfindən modern üslubuna olan marağın zəifləməsinə və tədricən itirilməsinə şərtləndirmişdir. Kütləvi ucuz konveyer istehsalının artmaqda davam edən texniki imkanları üslubun inkişaf tendensiyalarını xeyli məhdudlaşdırmışdır və onun mövqelərini sarsıtmışdır. Birinci Dünya müharibəsinin başlanğıcı isə o zamana qədər artıq xeyli zəifləmiş modernin tamamilə süqutunun qaçılmazlığını təyin edən amilə çevrilmişdir.

İSTİFADƏ OLUMNUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Məmmədova L.H., Ağamalıyeva Y.Ç., Paşayev B.S. Moda və kostyumun tarixi, Bakı: Azərnəşr, 2009
2. Qasımova E., Məmmədova L. Kostyumun kompozisiyası, Təbib, 2013
3. Əfəndiyev R. Azərbaycan geyimləri tarixindən. Azərbaycan SSR EA məruzələri, 1956
4. Əfəndiyev R. Azərbaycan bədii sənətkarlığı dünya muzeylərində, Bakı, “İşıq”, 1980
5. Азербайджанская национальная одежда, АН Аз.ССР, под ред. П.А.Азизбековой, Альбом 4
6. Дадашов Н.В. Современная материальная культура азербайджанцев Дагестана, Автореферат, Москва, 1989
7. Каракашлы К.Т. Материальная культура азербайджанцев. Б., 1964
8. Кильчевская З.А. Азербайджанский женский костюм XIX века из Карабаха. Вопросы этнографии Кавказа, Тбилиси, 1952
9. Черемных А.И. Основы художественного проектирования одежды. Изд. Легпромиздат, Москва, 1998
10. Бегенау З.Г. Функция, форма, качество. Изд. «Мир», Москва, 1989
11. Кулибакен Г.И. Рисунок и основы композиции. Изд. «Высшая школа», Москва, 1993

ƏLAVƏLƏR

